

XVIII. Az iskolán kívüli művelődés, helyi szokások

A közművelődés

Az iskolán kívüli művelődés szervezett formái – mint azt az Egyesületek, civil szerveződések című fejezetnél látni fogjuk – csak XIX–XX. század fordulóján alakultak ki.¹ A falunak volt református énekkara, a leventéknek saját könyvtára.² Ezek a szerveződések az iskolán kívül az elsők között ismerték fel a kulturális értékközvetítés fontosságát.

A lakosok munka közben vagy munkába jövet-menet évszázadok óta szerettek dalolni, olykor vasárnap délután is összejöttek egy-egy közös éneklésre. A XX. század elején a gazdák közül sokan tudtak hegedülni (Felső Nyilas Károly, Vizsolyi Kálmán, Szilvássy Pál, Pataky Gyula). A helyi fiatalok 1910 körül egy hegedű zenekart (bandát) is összehoztak, melynek tagja volt Kiss László, Beszéky István, Nyilas Károly és Kóródi Vince. A zenekart az I. világháború kitörése oszlatta fel.³

Az 1920-as években egy másik zenekar felállításáról is tudunk, melynek Vizsolyi Bertalan volt a vezetője, primásai G. Szabó Sándor és Budai (Bartus) Pál, segéd primásai Szidnay Kálmán, Papp Dániel, bőgőse Négyesi Dániel, cimbalmosa pedig Bartus Ferenc. Összejöveleik helyszíne Vizsolyi Bertalan ősi, akkor már több mint 100 éves Nyilas–Vizsolyi-féle háza volt. A zenekarnak szakképezett vezetője nem volt, a hegedülést a cigányoktól tanulták. Maguk szórakozására zenéltek. A zenekarvezető, Vizsolyi Bertalan 1925-ben megnősült, ami után a zenekar feloszlott. Nem volt a zenekarnak tagja, de igen jó hegedűs hírében állt Nagy Béla és Szeles Bertalan is.⁴

A faluban az első gramofon 1910 körül tűnt fel, Fráter Kálmán tulajdonában.⁵

1. SRKL. D., CXXXI., 74. 111., 130-B/18.

2. Lásd a 269–270. oldalon, az Egyesületek, civil szerveződések című fejezetnél.

3. SRKA. Kf. 704 Szikszay, 1978. 22.

4. Uo.

5. Uo. 55–56.

A két világháború között a bálók, egy-egy ismeretterjesztő-, népoktató előadás, az iskolások, illetve a leány- és a legényegyletek által előadott népszínművek jelentették a kulturális sokszínűséget.

Várhegyi Lajos tanító nagy lelkesedéssel és tudással, önkéntes alapon szervezte és tartotta

össze a falu lányából, fiaiból, diákjaiból álló színtársulatot. Ő tanította be az akkor népszerű műveket: Liliomfi, Sárgacsikó, Falu rossza, Piros bugyellár stb. Időnként a szomszéd községben is felléptek. A színelőadások mellett a tánciskola tartozott a rendszeresen megtartott kulturális események közé. Kezdők és haladók részére Miskolcra szerződött tánc tanár járt ki táncórákat tartani. A zenét egy szál cigány zenész szolgáltatta. A táncórákat a szegényes falusi gazdakör helyiségében tartot-

A táncanfolyam résztvevői 1939-ben.

(Fotó: Vizsolyi Kálmánné tulajdona.)

ták. Hétféteken nagy sikere volt az úgynevezett „össztáncnak”.⁶

Népkönyvtár, népház nem volt a faluban. Rádiója az 1930-as években mindössze 16 családnak volt. Újság csak a tehetősebbeknek járt.⁷

A kultúrház és mozi 1962-ben.

(HOM. HTD. 79. 676.1. Ferencz Klára, 1962.)

után a kuláknak nyilvánított özv. Horváth Jánosné-fele nagy, 1910 körül épült házat előbb a gépállomás, majd a kultúrház számára lefoglal-

6. Kiss, 2001. 39–40.

7. MNM. EA. 4825. Várhegyi, 1936. 12.

ták. Társadalmi munkában 100 férőhelyesre alakították át, s 1954-től mint kultúrotthon funkcionált. 1961-ben itt kapott helyet a heti két vetítést nyújtó mozi is. Azelőtt a szomszéd faluból, Hejőbábaról járt át hetente egyszer a mozigépész.⁸ Az átalakításokat azonban az épület nehezen viselte, a falai megrepedeztek, a ház megingott, életveszélyessé vált. Az épületet a községi tanács ezt követően eladta Tóth Józsefnek, aki azt lebontotta és egy új tömbházat épített a helyére a főút felőli részen. A kultúrház és a mozi ideiglenesen a tsz tanácstermében lett elhelyezve.⁹ A mai kultúrházat Tóth Benedek házában az 1970-es évek végén alakította ki a település. Az épület 2001-ben lett kívül-belül korszerűen felújítva.¹⁰

1954-ig, amíg külön kultúrotthona nem volt a falunak, a gépállomás nagy terme volt a község kulturális megmozdulásainak székhelye. A

A mai művelődési ház épülete 1940-ben.

(Fotó: Dr. Zongor Zoltánné tulajdona.)

pártház 1961-es megépítése után szintén gyakorta vált kulturális rendezvények helyszínévé. A község lakossága a tanácsteremben elhelyezett tv-n nézhette a televízió műsorát. Nyilvános tv-készülék volt még az iskolában és a gépállomáson. A falu kulturális életének szerve-

zésében fontos szerepe volt a KISZ-nek, a helyi nőtanácsnak és az iskola szülői munkaközösségének.¹¹

A villany bevezetésével nőtt a rádió előfizetők száma és megjelentek a tv előfizetők is. 1965-ben 236 rádió- és 56 televízió előfizetőről tudunk.¹²

A község könyvtára 1954-ben létesült kb. 50 db ajándék kötettel. (Az akkori könyvtár elért az iskola egyik polcán.) Kezdetben 5–6 felnőtt és 1–2 gyerek olvasója volt. Utóbb a könyvtár átkerült a kultúrház egyik helyiségébe. 1961-ben már 850 kötettel rendelkezett. A kölcsönzési idő

8. HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz, 1962. 38–40.

9. SRKA. Kf. 704 Szikszay, 1978. 85. és 122.

10. HPH. közlése.

11. HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz, 1962. 29., 31. és 38.

12. Varga, 1970. 236.

akkor hetente 3 óra volt.¹³ A könyvtár 1997-ben megszűnt, állománya átkerült az iskolába.¹⁴

A könyvtári kötetek és az olvasók számának alakulása

év	1954	1960	1970	1980	1990
kötetek (db)	50	683	792	2688	3496
olvasók (fő)	10	38	119	151	112

A faluban mindig voltak műkedvelő költők és festők, akik közül többen említést érdemelnek. Sztankovics Kálmán szép romantikus festményeket készített. Képeiből idillikus hangulat árad. A hejőpapi malom képe ecsetvonásainak köszönhetően maradt ránk. Apja kovácsmester volt, aki fiatalon, az I. világháború után halt meg. Húgával együtt az édesanyja nevelte fel a parasztfiút.¹⁵

A XX. század közepén írta verseit Veress Sándor és valamivel később Tóth Benedek.¹⁶ (Veress Sándor 1966-ban 80 éves idős gazdálkodó, míg Tóth Benedek 79 éves volt.) Mindketten az I. világháborúban kezdtek egymással verses levelezésbe és versírásba. Élményeiket és a faluval kapcsolatos eseményeket verselték meg. Ugyancsak verselt – két kötetet is teleírt – a falu jegyzője Kiss Zsigmond, aki 1936-ig volt jegyző Pápiában. Várhegyi Lajos tanítónak két verses kötete jelent meg nyomtatásban „Szólnom kell” és „Kiáltás a falak alól” címmel.¹⁷

Dr. Kiss Károly Hejőpápiában született, utóbb Szikszóra került orvos. Életem és korom címmel írta meg saját maga és családjának történetét, érintve Hejőpapi múltját is.¹⁸

Már az 1970-es évektől megkezdődött az a folyamat, amelynek során megváltozott a szabadidő eltöltésének módja. A televízió változatos műsor kínálata és a kényelmi szempontok miatt egyre csökkent a helyi rendezvények iránti érdeklődés. A gépkocsik számának növekedése lehetővé tette azt is, hogy a papiak az igényesebbnek tartott kulturális rendezvényeket akár távolabbi helyeken is felkeressék. Emiatt a fenntartás anyagi nehézségeivel is küszködő helyi kulturális intézmények közönséget vonzó és közösséget formáló tevékenységet napjainkban már csak módjával tudnak végezni.

13. HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz, 1962. 13.

14. HPH. közlése.

15. SRKA. Kf. 704 Szikszay, 1978. 19–20.

16. Uo. At. 134., At. 2005. és At. 2147.

17. HOM. NA. 1833. Bodgál, 1966. ill. SRKA. Kf. 704 Szikszay, 1978. 62. ill. Kiss, 2001. 39.

18. Dr. Kiss Károly: Életem és Korom, 2001. Kéziratban.

Helyi szokások

Fejezetünk ezen részét nem tudjuk hosszan ecsetelni. Már az 1930-as években is úgy tartották, hogy a papiaknak helyi, sajátos szokásuk alig maradt fenn. Népmeséik, babonáik nincsenek, zenében a hegedűnek volt kitüntetett szerepe. A népdalok mellett már akkor kedvelték a műdalokat. Kézimunkájukban nincs kidomborodó sajátosság.¹⁹

Régi szokások között maradt fenn a már-már „úri módon végrehajtott” húsvéti és karácsonyi kiöltözködés, karácsonyi kántálás. Fennmaradt a szilveszter éjjelén, a pásztor emberek által úzótt „gulyatérítés”. Elmaradhatatlan ünnep volt a szüreti bál. Március 15-ét nagy ünnepség keretében (ének-lés, szavalatok, kegyeleti stafétafutás, esti táncmulatság) ünnepelte meg a község. Lakodalmi szokások közül említést érdemel az, ha más faluból hoztak maguknak menyasszonyt, azt nagy tüzekkel fogadták. A fiatalok a vásárnap délutánt a kertek alatt gyakran töltötték játékkal, de a jobb módúak ezektől távol tartották magukat. A szokásokra egyébként az urhatnomság erőteljesen rányomta bélyegét.²⁰

Kapitány Ilona lagzijának résztvevői, az 1940-es években.

(Fotó: Vizsolyi Kálmánné tulajdona.)

A papi ember öltözete régi, magyaros ruhákból állt. Zsinóros dolmány, borjú szárú ing és gatya. Télen-nyáron ebben jártak. A jobb módú gazdák is így öltöztek, legfeljebb az ő ruhájuk finomabb anyagból készült. Nadrágot a XIX. században – mivel nem volt jellemző – ritkán hordtak. Esküvőjükön sokszor kölcsönként nadrágban mentek az oltár elé a vőlegények, akik az esküvőjükre általában készíttettek maguknak egy hímzett, nyalka ködmönt juhbórból és esetleg egy hosszú szőrű, ujjatlan irhabundát, amit ugyancsak hímzéssel díszítettek. A nők maguk készített

19. MNM. EA. 4825. Várhegyi, 1936. 12. ill. HOM. NA. 1832.

20. Uo. ill. Kiss, 2201. 16. és 39.

ruhában, úgynevezett szóttésben jártak. Téli ruházatuk nekik is ujjatlan, díszesen hímzett, de apró szőrméjű bunda volt, amit szintén maguk állítottak elő.

Az I. világháború után ezek a ruhadarabok lassan eltűntek, az öltözködés városiasodott. Előfordult, hogy az 1930-as években előadott népszínművekhez jelmeznek már egyáltalán nem vagy alig találtak régi ruhadarabot a faluban. A papi ember ünnepkor és a vásárnap templombajáráskor mindig odafigyelt ruházataira. Úgy tartották, hogy az itteniek túlon túl is szeretnek öltözködni. Nagyobb ünnepek előtt (karácsony, húsvét, pünkösöd, stb.) dívott a ruha- és cipővásárlás. A helyiek az öltözködés mellett lakásuk tisztán tartására is ügyeltek, azt is szerették csinosan tartani. Csaknem mindenütt volt egy mindennap, s egy, csak ünnepek alkalmával használt szoba, melynek bútorzata is előkelőbb volt.²¹

Képeslap a községről az 1950-es évekből.

A színtárszócsoport 1937-ben.

(Fotó: Hajdú Ilona tulajdona.)

21. Uo. ill. SRKA. Kf. 704 Szikszay, 1978. 89–90.

XIX. Egyesületek, civil szerveződések

Helyi szerveződések a XX. század közepéig

Az iskolán kívüli művelődés szervezett formájára az első adatot a XIX. század utolsó évtizedeiből leltük fel. A községnek ekkor már volt református énekkara.¹ Az első ilyen énekkar 1890–1908 között működött, majd 1912-ben újjáalakult és 1914-ig tevékenykedtek benne a tagok. A karnagya Takaró László református tanító volt. A próbákat egy megvásárolt porta istállójában tartották. Az első világháború kitörésekor az énekkar felbomlott. A háború után Várhegyi Lajos ugyan újjászervezte azt, de csak rövid ideig működött.²

A református leányegylet 1937-ben. Ülő sor balról: Morvai Lujza, Kis Zsuzsanna, Molnár Julianna, Benke József ref. lelkész, Szegő Fáni, Kun Ilona, Oláh Mária. Középső sor: Nagy Mária, Virág Matild, Vizsolyi Erzsébet, Virág Erzsébet, Kapitány Ilonka, Jóczik Zsuzsanna, Nyilas Zsuzsanna, Nyilas Margit, Labancz Zsuzsanna, Virág Erzsébet. Felső sor: Vizsolyi Julianna, Nagy Zsanét, Gellérfi Piroska, Szabó Juszti, Nagy Piroska, Holcgreiter Erzsébet és Szilvássy Erzsébet.

(Fotó: Csatlós Lórántné tulajdona.)

A XX. század első harmadában más keresztény egyesületek is létrejöttek a faluban. Ezek azonban nem voltak hosszú életűek. 1936-ban még működött az 1927-ben és 1928-ban alakult helyi Ke-

1. SRKL. D., CXXXI., 74. 111., 130. B/18.

2. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 22–26. Benke József hajdani református lelkész szerint a megszűnés a próbák utáni ivászatok miatt következett be. SRKA. At. 640. Benke, 1934.

resztény Ifjúsági Egyesület, a Keresztény Leány Egyesület és a Bethánia Egyesület, de mélyreható szerepük a falu életében nem volt.³

A községnek az első világháború előtt Kisgazda Ifjúsági Olvasóköre is volt, amely kötődött a református énekkarhoz. Az özvegy Kunné-féle házat bérbbe vették, az lett a olvasókör helyisége. Ott tartották összejöveteleiket, ott kapott helyet szegényes könyvtáruk, oda járatnak újságokat, ott sakkoztak, kártyáztak, az udvaron kugliztak. A tagok igazi klubéletet éltek. Az első világháború az olvasókört megszüntette, vagyona a református egyházé lett.⁴

1930-ban alakult meg Hejőpapiban a Polgári Lövész Egylet 52 taggal. Az egyesület megfogalmazott célja a céllövő sport iránti érdeklődés felkeltése, ébrentartása és a céllövés gyakorlása volt. A céllövő sporton kívül nagy hangsúlyt helyeztek a tagok vallásos és hazafias érzésének erősítésére is.⁵

A két világháború között alakult meg a helyi Községi Tűzoltó Egyesület, melynek létrejöttét a gyakori tüzesetek elleni védekezés igénye hozta létre. A tűzoltáshoz szükséges felszereléseket a falu előljárósága szerezte be, s tárolta a község háza mellett egy erre szolgáló gazdasági épületben. A II. világháború harcai alatt a felszerelés nagy része tönkrement. Egy 1945. áprilisi leltár szerint csupán 2 fecskendő, egy 3 részes angol dugólétra, 1 lámpa, 2 villa, 2 fejsze és 2 csákány maradt meg. A legénységi állomány ekkor 55 főből és 1 tisztből állt.⁶ A tűzoltószerkek beszerzése lassan haladt. A tűzfecskendőt még 1946-ban sem tudták beszerezni. A tűz ellen inkább megelőzéssel próbáltak védekezni. A Nemzeti Bizottság például 1946. április 14-én olyan határozatot doboltatott ki, hogy a nagy széljárás miatt a lakosok nem gyűjthetnek tüzet.⁷ A tűzoltó egyesület a II. világháború után is működött, sőt növelte tagjainak számát. 1947-ben már 96 tagja volt az egyesületnek, melynek vezető-parancsnoka Kukoricza Dániel cipész volt, aki 1941-ben lett szakképzett tűzoltóparancsnok.⁸ A tűzoltószertár felszerelése azonban még mindig hiányos volt, annak ellenére, hogy a község 1947-ben már 407 Ft-ot fordított a tűzrendészet újjászervezésére. A leltár szerint 1 db. mozdonyfecskendővel, 1 db. kocsifecskendővel, 2 db. sugárcsővel, 1 db. nyomórúddal, 1 db. létrával és 1 db. szerszámládaival rendelkeztek.⁹ Tűzoltó kocsija csak később lett az egyesületnek.

3. MNM. EA. 4825. Várhegyi, 1936. 12. ill. SRKA. At. 640. Benke, 1934.

4. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1979. 26.

5. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 829. 2901/1933.

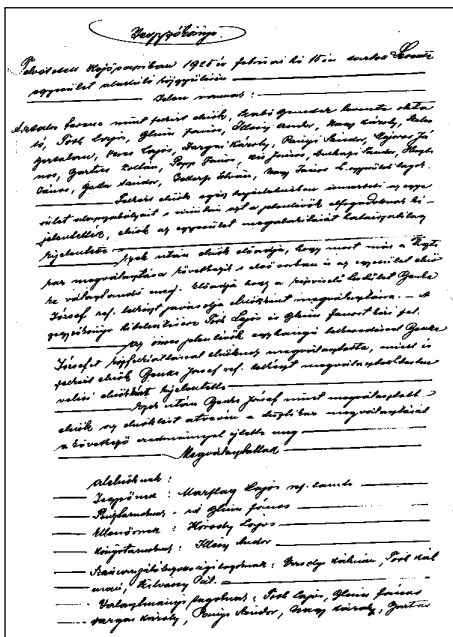
6. Uo. V. 159. 1. d. 647/1945.

7. Uo. XVII. 64. 1.

8. Uo. V. 159. 4. d. 802/1945.

9. Uo.

A Levente Egyesület alapító okiratának részlete 1925-ből.

(B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 829. 1978/1925.)

ségű őrsökbe, rajokba és csapatokba osztották, s katonás életformához – tisztelgés, táborozás, felderítés, hadijátékok stb. – szoktatták.

A leventét ezzel szemben a testnevelés fontosságának a szándéka hívta életre 1921-ben (LIII. tc.). A törvény minden 12 és 21 év közötti olyan fiút leventekötelesnek tekintett, aki nem járt rendszeres testnevelést nyújtó iskolába, illetve nem vonult be katonai szolgálatra. A leventék leszerelt tényleges vagy tartalékos tisztek – leventeoktatók – irányításával hétvégeként rendszeres test- és menetgyakorlatokon vettek részt, melyek során a fegyverhasználat alapjaival is megismerkedtek.¹⁰

Az egyesület a szocializmus éveiben is működött, de tevékenységük az országos tűzoltóhálozat kiépülésével háttérbe szorult, majd megszűnt.

A fiatal fiúk, férfiak vallásos és nemzeti szellemű nevelésére, valamint testedzésére az iskolán kívül is nagy gondot fordítottak. Ennek egyik szervezete a cserkész, a másik a leventemozgalom volt. A cserkészet Magyarországon 1912-ben jelent meg, de csak az I. világháború után terjedt el. Programja szerint a cserkészet lelkiileg kiegyensúlyozott és vallásos, fizikailag erős, életrevaló és gyakorlatias fiúkat akart nevelni. Tagjait, akik egyenruhát viseltek, ennek érdekében katonai szervezett-

Leventék a tűzoltószertár előtt.

(Fotó: Vizsolyi Kálmáné tulajdona.)

10. Romsics, 1999. 179–181.

A Levente Egyesület Hejőpapiban 1925. február 15-én alakult meg. Alapításkor az egyesületnek 19 tagja volt: Asztalos Ferenc, Szabó Benedek, Tóth Lajos, Blum János, Illésy Andor, Nagy Károly, Szeles Bertalan, Veres Lajos, Dargai Károly, Pányi Sándor, Majoros János, Bartus Zoltán, Papp János, Kis János, Dulházi Sándor, Huszti János, Balla Sándor, Nagy János és Gellérfi István. Az egyesület elnökévé a református lelkészt, Benke Józsefet, jegyzőnek Marflag Lajos tanítót, pénztárnoknak id. Blum Jánost, ellenőrnek Károly Lajost, könyvtárnoknak Illésy Andort, számvizsgáló bizottsági tagoknak Vizsolyi Kálmánt, Tóth Kálmánt és Szilvássy Pált, választmányi tagoknak Tóth Lajost, Blum Jánost, Dargai Károlyt, Pányi Sándort, Bartus Zoltánt, Veres Lajost, Nagy Lászlót, Huszti Jánost, Nagy Dánielt, Veres Ferencet és G. Szabó Károlyt választották meg.

A megválasztottak 3 évre kaptak bizalmat, kivéve a számvizsgáló és választmányi tagokat, őket évente újraválasztották. Az első leventeoktató Szabó Benedek volt.¹¹ Szabó harcolt az I. világháborúban, ahol a kaszai 42. gyalogezrednél szolgált; a háború után vitézzé avatták.¹²

Kezdetben kürtöse is volt a leventéknek Miskolci Bertalan személyében, aki Tiszatarjánból került Hejőpapiba. Korábban a tarjáni rezes bandában zenélt, mint kürtös. Mind Miskolci, mind Szabó leventeoktató hamar beleunt a mozgalomba, s amint lehetett, kiléptek az egyesületből. Ezt követően a néptanító, Várhegyi Lajos lett a leventeoktató.¹³

Az egyesület saját könyvtárral rendelkezett. A levente mozgalomnak a falu kulturális életében is nagy szerepe volt.¹⁴ A II. világháború alatt a levente egyesület feloszlott.

A Hangya Fogyasztási Szövetkezet országos mozgalom részeként 1919-ben alakult meg. 1945-ben vagyona két házas belsőségből állt, ahol korábban kocsmát és szikvízgyárat üzemeltettek. Felszerelése a hadműveletekben tönkrement.¹⁵ 1945 után fuzionáltak az új földműves-szövetkezettel.¹⁶

Ezek az említett egyesületek a polgári fejlődés hatására jöttek létre, szerveződtek meg. Korábban a paraszti társadalom tagjai a faluközösség évszázados hagyományait továbbadva szerezték meg a mindennapi élethez szükséges tudásanyagot, és alakították ki sajátos kultúrájukat és szokásrendszerüket.

---

11. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 829. 1978/1925.

12. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 23.

13. Uo.

14. Uo. At. 640. Benke, 1934.

15. B.-A.-Z. M. Lt. V. 159. 1. d. 648/1945.

16. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 26.

Az említett egyesületekről a szegényes források miatt sokkal többet nem tudunk. Tényleges tevékenységükre, taglétszámaikra, önálló helyiségeikre, azok berendezésére, felszerelésére vonatkozó információkat – a fentebb leírtakon kívül – nem találtunk. Az említett egyesületekről az ország hasonló egyesületeinek ténykedését ismerve elmondhatjuk, hogy a nevükben is megjelenő célkitűzés mellett klub-jellegű kisközösségeket alakítottak ki. Rövid ideig tartó működésük okának a korabeliek azt tartották, hogy a jobb módúak kényelmesek, érdektelenek voltak, míg a szegényebbeket a pénzkereset tartotta vissza az egyesületi életben való aktív részvételtől, a nem kötelességszerű munkától.¹⁷

A XX. század első feléből meg kell még említeni a sportegyesületet, amit 1938-ban Kóródy Lajos, Kóris Lajos és a Horváth család hozott létre. Elnöke Kóródy Lajos lett, aki az egyesület focicsapatát benevezte a mezőcsáti mezítlás bajnokságba, ahol 4 csapat indult. 1942-től Kóródy Gyula lett az egyesület elnöke, segítője Szendrei Gyula volt.¹⁸

Korábban a futballcsapat a levante intézmény keretében működött, néha néhány diákkal kiegészülve. A pálya a legelő arra kijelölt helyén volt, fából állított kapuval.¹⁹

Egyesületek a II. világháború után

A II. világháború után a korábbi önszerveződések felbomlottak, míg a Hangya Szövetkezet beolvadt az új földműves-szövetkezetbe. Egyedül a Községi Tűzoltó Egyesület nem szűnt meg, az tovább működött.²⁰

Új egyesület először 1946. augusztus 12-én jött létre. Ekkor alakult meg a Hejőpapi Vadásztársaság. Elnökül a tagok Tóth Kálmánt, jegyzőül Györki Jánost, pénztárosnak Bartus Ferencet, vadászmasternek Kiss Gerzsont, választmányi tagoknak Csörsz Sándort és Jászai Lajost, póttagoknak ifj. Juhász Istvánt és Dobár Kálmánt, számvizsgálóknak Kiss Bertalant, Kosztor Józsefet és Tompa Lajost, míg pénztári ellenőrnek Kiss Sándort választották meg.²¹ Az egyesületet a járási főjegyző igen hamar – okát nem tudjuk – 1946. szeptember 8-án feloszlatta.²²

A szocializmus nem kedvezett az alulról jövő kezdeményezéseknek, nem támogatta a politikailag nehezen ellenőrizhető csoportok, szerve-

---

17. MNM. EA. 4825. Várhegyi, 1936. 12.

18. Nagy Sándor egyesületi elnök közlése.

19. Kiss, 2001. 40.

20. B.-A.-Z. M. Lt. XXI. 108. 3968/1946.

21. Uo. IV. B. 829. 4434/1946.

22. Uo. 4437/1946.

zetek megalakulását (kivételt a Kommunista Ifjúsági Szövetség jelentett). Ennek ellenére hosszabb-rövidebb ideig számtalan szervezet működött Hejőpapiban, hol intézményesített, hol azon kívüli keretek között. Tudásuk, lehetőségük mértékében mindannyian hozzátettek valamit a község gyarapodásához. A magyar országgyűlés 1989-ben fogadta el az egyesülési- és gyülekezési jogról szóló II. törvényt, mely lehetővé teszi a civil kezdeményezésekből egyesületek alapítását. Az elmúlt évtizedek legfontosabb egyesülete Hejőpapiban a sportegyesület volt. A II. világháború után a sportegyesület újjáalakult. 1946-tól Dobos József és Nyilas Bertalan lett az elnök és az elnökhelyettes.

1950-től 1952-ig ifj. Daragó István, majd Szabó Gyula, 1956-tól 1960-ig Daragó Sándor, 1961-től 1974-ig Dargai István, 1974-től

A hejőpapi futbalcsapat tagjai és vezetői 1976-ban. Álló sor balról jobbra: Tóth István, dr. Zongor Zoltán, Barancsi János, Némethy Zoltán, Boross Balázs, Körössi László, Zongor Zoltán, Farkas Imre, Tóth Gyula, Kalina János, Lengyel Gyula, Némethy Zoltánné. Guggolnak: Tompa Mihály, Csörsz Ferenc, Dulházi Kálmán, Nagy Sándor, Balla Gyula és Szabó Zoltán.

(Fotó: Nagy Sándor tulajdona.)

lő, Homoki Máté, Lengyel Attila, Lengyel Tibor, Tóth Gyula, Balla Gyula, Csörsz Ferenc, Zongor Zoltán, Körössi László, Nagy Sándor, Papp Árpád, Papp Károly, Barta Endre, Benócs Károly, Dulházi Kálmán, Tompa Mihály és Tompa András.

1976-tól Nagy Sándor egyesületi elnöksége (helyettese Tóth Gyula) és dr. Zongor Zoltán labdarúgó szakosztály-vezetősége óta 1990-ig a következő játékosok rúgták a labdát a focicsapatban: Orosz Károly, Boros Balázs, Nemes Sándor, Kovács Gyula, Nemes Béla, Takács Sándor, Perhács Sándor, Perhács József, Balla Kálmán, Kopasz Imre, Zsigó Já-

1976-ig Papp Károly, majd Nagy Sándor töltötte be az elnöki funkciót. Az egyesületnek egyetlen szakosztálya volt, a labdarúgó. Először a járási, majd a megyei bajnokságban szerepeltek. Számos siker fűződik nevékhöz.

1952-ben és 1972-ben is járási bajnokságot nyertek. Az utóbbinál a csapat tagjai voltak: Daragó László,

nos, Tompa András, Illésy Béla, Baranyai Tibor, Hegedűs János, Csörsz István, Illés Zoltán, Kasza Károly, Veres Csaba, Nótár Béla és Tóth István. A labdarúgó csapat 1998-tól szünetelteti részvételét a meghirdetett bajnokságban.²³

Az utóbbi évek legaktívabb szervezete a Hejőpapi Nyugdíjas Egyesület, amely 1995. március 20-án tartotta alakuló ülését. A cégbíróság 1995. március 31-én jegyezte be az egyesületet. Ezt megelőzően a szervezet Nyugdíjas Klubként működött. Az egyesület elnöke Bársony Józsefné lett, elnökhelyettesnek Molnár Józsefet és Barancsi Jánost, gazdaságvezetőnek Vanczák Jánosnét, kultúrvezetőnek Boros Baláznét, az Ellenőrző Bizottság tagjaivá Nádasi Józsefnét, T. Czakó Istvánnét és id. Lengyel Gyulát választották meg.

Az egyesület vezetőségében 1999. január 9-én tisztújításra került sor. Elnök Barancsi János, helyettes Nádasi József és Dulházi Kálmánné, gazdasági vezető Farkas Ernőné, kultúrfelelős Vizsolyi Kálmánné lett. A Felügyelő Bizottság elnökévé Csiba Györgyöt, tagjaivá Kántor Józsefet és Debreczeni Józsefet, bizalmiakká Várallyay Józsefnét, T. Czakó Istvánnét és Kántor Józsefnét választották meg.

Az egyesület célja a községben élő nyugdíjasok és a velük szimpatizánsok összetartása, számukra kulturális rendezvények szervezése, alapvető szórakozási lehetőségek biztosítása. Az egyesület tagjainak száma 2001-ben 81 fő.²⁴

---

23. A sportegyesületre: HPH. közlése Nagy Sándor egyesületi elnöktől.

24. Csiba György Felügyelő Bizottsági elnök és Barancsi János elnök közlése.

XX. A falu egészségügye

A szülésznők

A falusi lakosság évszázadok alatt a generációkon keresztül öröklődő tapasztalati tudás alapján gyógyította magát. Felhasználva ehhez a növény- és állatvilág hasznosnak ítélt anyagait, de sokszor csak a babonás cselekedetektől reméltek gyógyulást.

A XVIII. század második felében a nagyobb falvakban már tevékenykedett bába, azaz szülésznő. Alkalmazását mind a világi, mind az egyházi hatóságok kívánatosnak tartották. Az előbbieket elsősorban egészségvédelmi szempontból, az utóbbiak ezen kívül azért is, hogy szükség esetén az életképtelennek látszó csecsemőt azonnal meg tudja keresztelni. Sokáig a falu egyetlen, az egészségügy területén valamelyest járatos személy a bába volt.

A bába – vagy ahogy a régi egyházi feljegyzések Papiban nevezték, az „öregasszony” – felfogadása kezdetektől a református consistórium hatáskörébe tartozott. Ők felügyelték, ellenőrizték tevékenységét, határozták meg bérét. Egyházi funkcionárius volt, aki hivatalát esküvel foglalta el. A bába esküszövege Papiban a következő volt: *„Én N. N. nemes Papi helységnek a választott bábája esküszöm az élő Istenre, hogy én – a nemes közönség által rám ruházott szülést segítő hivatalban – jó lelkiismerettel, igaz hűséggel eljárak. A szülőkhöz időhalasztás nélkül megjelenek. Fájdalmaikon tőlem telhető módon segítek. A gyermek elfogadására, hogy az épen, egészségesen szülessék meg, nagy vigyázatosságot és gondosságot fordítok. A szülő és a gyermek körül mindenben józan fővel foglalatoskodom. Senkiben a magzatot kenés vagy más mérges szer által, vagy még csak gonosz tanáccsal is el nem rontom, vagy már amely született, el nem sikkasztom, meg nem fojtom, sem ölöm. A szülőket igaz nemüknél fogva nemesek-e vagy sem, a gyermekeket törvényesek-e vagy sem az illető helyre igazán bejelentem, valamint a tudtomra terhes, de titkon szülő szemé-*

lyekre is. *Protestáns gyermekeket semmi ürügy alatt meg nem kereszteltek, ráolvasással vagy más babonás mesterséggel senkit nem ámítok, senkit betegségnek híresztelésével nem kedvetlenítek, hanem teljes igyekezetemmel azon leszek, hogy amit e hivatalban a polgári és erkölcsi törvény parancsol, híven megtartom, s mind a szülőket, s mind a magzatokat életben, épségben, Istennek és társaságnak megőrizzem. Isten engem úgy segítjen!*¹

A kurátor engedélye nélkül a bába a község területét nem hagyhatta el. Ha rövid időre mégis eltávozott, köteles volt előzetesen bejelenteni, hogy kit fog maga helyett helyettesítőnek hátrahagyni. A consistoriális gyűlések gyakori témája volt a mindenkori öregasszonyok felfogadása, díjazása, felügyelete. Ha működésükben hiányosságokat tapasztaltak, akkor figyelmeztették, illetve megintették őket. Súlyosabb fegyelmi esetekről a presbitériumi jegyzőkönyvekben nincs feljegyzés. Ha a consistorium és a bába a közöttük felmerülő vitás ügyben nem tudott meg egyezni, akkor a járási főszolgabíróhoz fordultak, aki általában elsimította a nézeteltéréseket.² A település 1890-ben alkotta meg a községi szülésznői állás szervezéséről szóló szabályrendeletét. 1890. május 1-től van rendszeresített községi szülésznői állás Hejőpapiban, amit mindig pályázat útján töltöttek be. Fizetése 1890-ben évi 70 Ft-ot tett ki, amit a községi pénztárból negyedévente kapott meg. Minden szülésnél az illető szülőktől 2 Ft-ra is igényt tarthatott. A faluból való eltávozását 60 nappal az eltávozás előtt köteles volt bejelenteni. Teljesen szegény családoknál köteles volt a szülést ingyen levezetni.³

A szülést követő 2–3. napon, többnyire a reggeli órákban a templomban történt a keresztelés, ahová az újszülöttet a bába kíséretével a keresztanya vitte el. A keresztapa és a komák már korábban ott voltak. Amikor hazatértek, azzal az egész Európában ismert szólással állítottak be: „Pogányt vittünk, keresztényt hoztunk.”⁴

A bábát sokfelé boszorkánynak is nevezték (vasorrú bába). Ezt maga a bába szó magyarázza, mely szláv származék, és „öregasszony, boszorkány” jelentéssel bír. Alakjukhoz tapad az a számos praktika, eljárás, amit a magyar nyelv együttesen babonának nevez.⁵

A XIX. század végén a község bábája volt bizonyos Mancsi néni, 1904 és 1905 között egy zsidó nő, 1912-ig Ráczi Istvánné, majd Ráczi Eszter

1. HPH. Benke, 1956. 19.

2. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 141/1912.

3. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 829. 16/1890.

4. Balassa-Ortutay, 1979. 572.

5. Uo. 636–637.

és Mácsi Jánosné született Repei Júlia. Ezek a szülésznők még nem rendelkeztek okleveles diplomával. 1913 után a bábák közül Balogh Ágnes (Szabó néni), Mézáros Lídia és Purjanszki Jánosné született Papcon Julianna neve maradt ránk.⁶

1943-tól 1978-ig

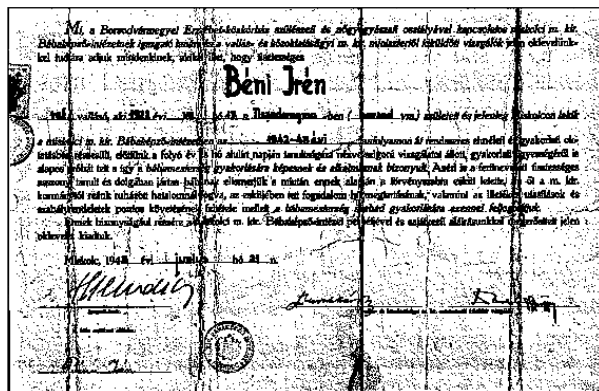
Toth Sándorné született Béni Irén volt a község bábája. Kitűnően képzett szakember hírében állt, aki utóbb egyedüli szülésznője volt a Mezőcsáti járásnak. Több mint 2000 szülésnél segédkezett, egyetlen anya vagy újszülött halálesete nélkül.⁷

A falu népe a XX. század közepéig egészségügyi bajaival, gondjaival is sokszor kereste meg a községi bábát, mint sokáig az itt élő egyetlen, az egészségügy területén jártas személyt. A bába a II. világháború után is megbecsülésnek örvendett a faluban.

A körorvosoktól a házi orvosig

Rendszeres orvosi ellátás csak a XIX. század második felében, a körorvosi állások megszervezése után alakult ki. Az 1876-ban megalkotott első közegészségügyi törvény megszabta az állam, a megyék és a községek teendőit e téren. A jogszabály meghatározta a lakások, munkahelyek, iskolák, közintézmények egészségügyi minimumát, előírta a járványok megelőzésével és leküzdésével kapcsolatos teendőket. A városokat és a hatezer főnél nagyobb falvakat orvos tartására kötelezte, akiknek a szegény betegeket ingyen kellett gyógyítaniuk. A kisebb községeknek közösen kellett körorvost fogadniuk. Noha a törvény előírásainak csak lassan tudtak érvényt szerezni, az eredmények kétségbevonhatatlanok.⁸

Hejőpapi közegészségügyi szervezetileg is a vármegye Mezőcsáti járásához tartozott. A megye egészségügyének élén a vármegyei tiszti-főorvos állott, akinek a vármegyeházán volt egy sötét, szűk kis irodája, innen írá-

Béni Irén bába oklevele 1943-ból.

(HPH.)

6. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 115.

7. HPH. közlése.

8. Fónagy, 2001. 152.

nyitotta, ellenőrizte az egyes járások körorvosait. Hejőpapi Igricivel együtt a járáson belül a Tiszakeszi közegészségügyi körhöz tartozott.⁹ A XIX–XX. század fordulóján Hejőszalonta is ennek a körzetnek volt része.¹⁰ A körorvos székhelye és lakhelye 1910-es évektől Mezőcsáton volt. Kezdetben körjárata során havonta csak egyszer rendelt Papiban. Az 1930-as évek elején kéthetente, az 1930-as évek végén hetente, 1940–1945 között már hetente kétszer látogatta meg a papi betegeket falujukban.¹¹

1939-ben felbomlott a Tiszakeszi közegészségügyi kör. Az új körzet székhelye Hejőpapi lett, ahová a falun kívül Igrici, Hejőszalonta és Szakáld tartozott. A kinevezett körzeti körorvos dr. Szikszay Kálmán lett, míg a tiszakeszi részleg élére egy fiatal orvos, dr. Höcker került. A község korábbi körorvosa dr. Kardos Izidór volt, aki az 1910-es évektől 1939-ig, nyugdíjba vonulásáig töltötte be hivatását.¹²

Szikszay Kálmán jómódú parasztcsalád gyermekeként 1905-ben Hejőpapiban született. 1931. október 24-én doktorált a budapesti Szent István Kórház belgyógyászatán. 1932-ben tért haza szülőfalujába, mivel a nagy gazdasági világválság miatt sehol sem jutott álláshoz. Dr. Spiry Endre akkori vármegyei tiszti-főorvos segítségével magánorvosként kezdte meg működését, majd 1933–1934-ben Rakacán volt helyettes doktor. Ezt követően visszatért Hejőpapiba, és 1939-ben ő lett az új körorvos.¹³

Szikszay Kálmán hazatéréséig nem lakott orvos a faluban. A bábákon kívül egyes kuruzslók gyógyították a betegeket. Az 1930-as években még élt a községben egy bizonyos Kunci bácsi, aki nagy kuruzsló hírében állt. A fájós lábat például úgy gyógyította, hogy a comb bőrére 4–6 csepp jó erős sósavat öntött.¹⁴ Nagy Dániel, helyi kovácsmester a XX. század első felében sok helyi lakos fogát húzta ki, aki 1932-ig panasz nélkül oldotta meg feladatát. A vérzést csalán porával állította el. A lakosok – ha komolyan megbetegedtek – a Mezőcsáton székelő körorvoshoz, vagy a szomszédos települések orvosaihoz fordultak.¹⁵

Ebben az időben a lakosság egészségügyi állapotában már jelentős javulás volt megfigyelhető. A nagy járványos betegségek ideje a XIX. század végén véget ért, a babonás gyógyítás kezdett a régmúltba veszni. Időnként még fel-fel ütötte a fejét egy-egy kisebb járvány – 1890-ben például vörheny, 1894-ben és 1898-ban kanyaró, 1913-ban kolera

9. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 102. ill. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 689/1897.

10. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 689/1897.

11. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 102.

12. Uo.

13. Uo. 99–100. ill. Csikvári, 1939. 436.

14. Uo. 102.

15. SRKL. K44. VI. 7. ill. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 102–105.

gyanús betegségek okoztak riadalmat a faluban –, de ezek mérete, kiterjedése meg sem közelítette a korábbi századokban pusztító betegségek erejét.¹⁶ Eltűntek a régi nyári tífusz és vérhas járványok is. Gyakorlatilag megszűnt a csecsemőhalandóság, javultak az életkörülmények, az emberek kezdtek tudatosabban figyelni egészségük megőrzésére.

A II. világháború után a legtöbb helyen a körorvosi körzetek felbomlottak, az egyes településeken önálló körzeti orvosok kezdték meg a rendelést. Papiban azonban maradt minden a régiben, Szikszay doktor úr ugyanúgy négy község gondjaival volt kénytelen megbirkózni. A körorvosi körzet közös költségeiből 23 % Hejőpapira, 34 % Igricire, 24 % Szakáldra és 19 % Hejőszalontára esett.¹⁷

A lakosok közül egyre többen rendelkeztek megbiztosítással, így az orvosoknak egyre több munkájuk lett. A vidéki orvosoknak gyakorlatilag évente csupán három hét pihenőjük volt, amikor szomszédos orvosok helyettesítették, de ha azok mentek el szabadságra, akkor neki kellett pótolni – nem kevés túlmunkával – a kollégát. Segítséget ebben a helyzetben az ápolónők alkalmazása jelentett.

Az 1950-es évek elejétől Papi is kapott ápolónőt (később asszisztensnek hívták őket), aki segédkezett a sebkötözésnél, az injekciók beadásánál, a beteg lakásán ellenőrizte, hogy a beteg betartja-e az orvosi utasításokat. Ő ügyelt a rendelőben a rendre. Ugyancsak a körzeti orvos munkáját segítette az úgynevezett orvosi írnök. Az irodai munkában, az adminisztráció elvégzésében, s főleg az orvosi vények fejlécének kitöltésében nyújtott segítséget a doktornak. Eleinte 4 és 6 órás állásban alkalmazták őket, ami alacsony fizetésük egyik oka volt.¹⁸

Az 1940-es évek végén Hejőpapi is kapott védőnőt. Munkáját akkoriban zöldkeresztes szolgálatnak hívták. A falu első védőnője Nagy Ilona volt, akit Liska Irén majd Darab Ilona követett. Hejőpapi ahhoz az egészségvédelmi körhöz tartozott, melynek Igrici, Hejőszalonta és Szakáld is része volt. A védőnő hetente egyszer tartott tanácsadó napot a faluban. A védőnői szolgálati lakás utóbb lakhatatlanná vált, s ettől kezdve jöttek-mentek a védőnők Papiról, miként később az orvosok is sűrűn cserélték egymást.¹⁹

Szikszay Kálmán után – aki 1968-ig volt a falu doktora – napjainkig 6 körzeti orvosa volt a településnek: Tóth István, Tószegi András, Herédi Dezső, Kiss András, Sógor Ágnes és Mong Judit.²⁰

16. B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. 549/1890., 817/1894., 1236. és 1381/1898. és 4720/1913.

17. Uo. V. 159. 2. d. 1530/1946.

18. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 123–124. ill. SRKL. K44. VI. 7. Szikszay Kálmán 1961. április 3-ai levele a MTV-hez.

19. Uo. 120.

20. HPH. közlése.

Javulást eredményezett a közegészségügy területén a terhes asszonyoknak nyújtott tanácsadás bevezetése is. Kezdetben, hogy rászoktassák őket az azokon való részvételre, az állam jóvoltából ingyen cukrot, szappant, csecsemő kelengyét juttattak utalványon a tanácsadáson résztvevőknek. Sokáig csecsemőkelengyét adtak a szegényebb kismamáknak, akik amikor már nem volt szükségük rá, azt visszaadták. Ha még használható állapotban volt, egy másik csecsemő kapta meg. Idővel ez a juttatás megszűnt, helyette a várandós kismamák pár száz Ft-os utalványt kaptak, amit születendő gyermekükre költhettek. Az 1960-as évek végén már szép számban jelentkeztek a tanácsadásra a terhes nők, és azt is természetesnek vették, hogy gyermeküket a járási szülőotthonban hozzák világra, ahová ingyen viszi be őket a mentő és ingyenes az ápolás.²¹

A helyiek, ha kórházi ápolásra szorultak, Miskolcra vagy Mezőkövesdre mentek.

A rendszerváltás után, 1992-ben az egészségügyben is reform vette kezdetét. Bevezették a kártyarendszert, lehetővé vált a szabad orvosválasztás, majd mód nyílt arra, hogy a háziorvosi munkát az orvosok vállalkozás formájában végezzék.

1945 előtt a faluban nem lakott állatorvos. Olykor-olykor Nemesbikken vagy Mezőcsáton élt állatorvos, akihez a papiak problémáikkal fordulhattak.

1945-ben lett önálló állatorvosa Hejőpapinak Berzétéy István személyében, aki azonban csak egy évig volt hivatalban. 1946–1947-ben Illésy Sándor jött haza szüleihez, s lett a falu állatorvosa, de ő is hamar elköltözött, Rudabányán kapott egy jobb állást. Ezt követően hatóságilag szervezték meg az állatorvosi intézményt, melynek élére Vashegyi Endre, majd Bánáti László, illetve Zelenák László került.²² A község jelenlegi állatorvosa Tuskó László, aki hat településnek körorvosa.

Az egészségügyi épületek

A falu első helybeli orvosa, Szikszay Kálmán 1935 és 1936 között építette fel lakását a Kossuth utcában, amelyet orvosi rendelőnek is használt. Az épület helyén egy régi lakóház állt, amit 1935-ben bontottak le. Szemöldökfájába 1750-es évszám volt bevésvé. Az új épület 10 helyiségből állt, s lényeges adósság nélkül tudta felhúzni Szikszay doktor. A

21. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 119–120.

22. Uo. 113–115.

szülői segítségen kívül ebben az általa üzemeltetett házi patikából befolyó bevétel segített sokat.²³

A falu 1945 után a Vizsolyi Kálmántól elvett nagy lakásban úgynevezett egészségházat alakított ki. Az épület 1900 körül a hejőpapi vályog gödörben égetett

Dr. Szikszay Kálmán háza 1938. szeptember 30-án.
(SRKL. K44. VI. 7. Dr. Szikszay Kálmán.)

tégglából készült, tágas nagy szobákkal. Ez volt a falu legnagyobb úri háza. Udvara, kertje több kat. holdat tett ki. Itt laktak az első védőnők, s itt helyezték el az első egészségvédelmi tanácsadót is.²⁴

1948-ban az újonnan szervezett mezőgazdasági gépállomása lett az ingatlan, s az egészségházat áttelepítették a kuláknak nyilvánított Pataky Gyula földbirtokos boltíves, folyosós ősi házába.²⁵ Az épület vályogfalú,

Az egészségház 1962-ben.
(HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz Klára, 1962.)

fundamentum nélküli palatetős ház volt, melynek padlásterét a terménybegyűjtők nyers kukoricával annyira megterheltek, hogy a régi vályogfal megrogyott. Korábban a földműves szövetkezet boltinak használta, ami átalakítással járt együtt (ajtókat, ablakokat helyeztek át, közfalakat vettek ki), ami az épület állagát rontotta. Később kidőlt a boltíves folyosó egyik oszlopa, a védőnői lakás falai az utca felől szétrepedeztek, az ablakok elvetemedtek. Kellő odafigyelés hiányában az épület lakhatatlanná vált. Ekkorra már felépült az új orvosi

23. Uo. 35. és 112.

24. Uo. 121.

25. HOM. HTD. 73. 676. 1. Ferencz, 1962. 30.

Az orvosi rendelő 1962-ben.

(HOM. HTD. 79. 676. 1. Ferencz Klára, 1962.)

első felének legjelentősebb beruházása volt.²⁷ Ebben a rendelőben 1966. március 1-től folyik a munka.²⁸ Az új orvos 1968. szeptember 16-án foglalta el az orvosi lakást, mire a tanácsadót áthelyezték a tanácsházába, s ott alakítottak ki szolgálati lakást a védőnő számára. (Az önálló községi tanács megszűnése tette lehetővé a hivatali épület felhasználását erre a célra.) Felvetődött, hogy a régi Pataky ház helyén építenek fel egy új egészség-

házat, de az intézmény felépítése sokba került volna, ezért ezt a lehetőséget hamar elvetették. A Pataky házat végül eladták Labancz Károlynak, aki aztán egy tömbházat épített a helyén, a telek főúti részére.²⁹

Az orvosi rendelőt 1990 és 1994 között az orvosi ellátás tárgyi feltételeinek javítása érdekében kibővítették, 1998 után az egészségházat, az

Az orvosi rendelő 2001-ben.

(Fotó: Kovács Zs.)

26. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 121.

27. ÉM. 1964. 19. szám. 6. p.

28. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 102.

29. Uo. 122.

orvosi szolgálati lakás fűtését korszerűsítették, majd az épület homlokzatát felújították.³⁰

A II. világháború után az állatorvos szolgálati lakásként a kilakoltatott, kuláknak nyilvánított özv. Nyilas Béláné árkados, boltíves, folyosós kúriáját kapta meg a Jókai utcában.³¹ Ezt 1965 után építette át a község új állatorvosi rendelőnek.³²

Gyógyszertára sokáig nem volt a községnek. A legközelebbi patika Nemesbikken volt, de sokan jártak a mezőcsáti- vagy a tiszakeszi patikába is. 1934-ben Szikszay Kálmán orvos még Rakacán kapott engedélyt kézi

A gyógyszerház 2001-ben.

(Fotó: Kovács Zs.)

gyógyszertár létesítésére, amit Papiban is érvényesíthetett. Abban az időben az orvosság nagyon drága volt, egy-egy patika 100–200 %-os haszonnal is működött. Szikszay doktor így emlékezett vissza az akkori eseményekre: „Én így lettem versenyképes a vidék, állásban lévő, fizeté-

ses orvosokkal, mert a beteg a körorvosi tarifa szerint vizsgálatért csak 1 pengő 40 fillért fizetett ugyan, de az általam elkészített gyógyszerért, mely még akkor többnyire magistrális volt, 5–8 pengőt itt hagyott. Amellett jó propagandának is bizonyult, hogy az új papi orvos maga készít és adja a betegnek az orvosságot is. Így a napi 4–6 betegből és némi fogászati keresetből nemcsak hogy megéltem, de már 1934 őszén egy kb. 110 négyszögöl telket vettem egy öreg házzal, s arra 1935-től 1936. szeptember 16-ig egy tíz helységes házat fel is építettem, lényeges adóság nélkül.”³³ A házi patika a II. világháború alatt elpusztult. Később az állam kötelező kézi gyógyszerház felállítását rendelte el, a házi gyógyszerkészítés ugyanakkor megszűnt. Az orvosságot az anyapatika (Papi esetében Nyékládháza) szállította, az orvosnak feléjük kellett elszámolnia.³⁴ A község jelenlegi gyógyszerháza 1994-től működik.³⁵

30. HPH. közlése.

31. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 113–114.

32. ÉM. 1967. február 25. 3. p.

33. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 112–113.

34. Uo.

35. HPH. közlése.

A temető

Az egészségvédelmet szolgálták a halottak eltemetésével kapcsolatos rendelkezések is. Már 1820-ban királyi rendelet írta elő, hogy minden községben halottasház építendő, amelyben felöltöztetés után 48 óráig kellett felravatalozni a halottakat.³⁶

A legrégebbi iratot, ami a papiak temetkezésével foglalkozik, 1829-ből leltük fel. A református eklézsia ekkor az egyházkerülethez folyamodva kérte, hogy a halottakat a halottas udvarról prédikációval temethessék el.³⁷

A falu legrégebbi temetőjéről nem sokat tudunk. 1870-ben az úrbéli szabályozási telekkönyv és a hozzákapcsolódó periratokból mindössze anny derül ki, hogy a régi temetőt kibővítették, s így a temető területe 6 418 négyszögöltre nőtt.³⁸ A temető a falu települési szintjétől 20–60 méterrel magasabb, így a település felől nézve dombnak látszik. A temető belső-

sző részén egy jókora darab már a XIX. században betelt, amit felszámoltak és ma mezőgazdasági termelésre használnak. Ez a terület volt a harangozó illetményföldje, belőle a sírköveket régen elhordták. A temető talaja homokos humusz, alatta vastag, ke-

Temető részlet 2001-ben.

(Fotó: Kovács Zs.)

mény sárga agyagfölddel, még mélyebben homok-, illetve kavicsréteggel. Ezt a homokréteget a sír oldalfala alól kihányva készítettek a koporsók részére egy üreget, amit a helyiek „padlannak” hívtak. Bele helyezték a koporsót, a sír felőli nyílás elé pedig egy erős, nagy, ajtószerű padlandeszkát tettek, amivel elzárták a koporsót a rögök elől, a föld ráomlásától.³⁹

A temető a kezdetektől a református egyház tulajdonában volt. A temető rendjét a temetőgondnok felügyelte/felügyeli. A sírok többnyire

36. Kovács B., 1996. 131.

37. SRKL. B., LI., 22. 179., 139.

38. B.-A.-Z. M. Lt. VII. 1/c. 93. d. Úrbéli szabályozási telekkönyv és a hozzá kötődő periratok 1870-ből.

39. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 124.

rendezetlenül sorakoznak benne. Ósrégi, nagy családi sírhelyek nem voltak jellemzőek a községre. 1920-ig csak 2–3 kriptá állt a temető szántó-föld (országút) felőli szélén, amelyeket az 1800-as évek végén építettek. Az 1920-as években a gazdasági konjunktúra alatt a temető északnyugati oldalán, az út felől a papi gazdák egész kriptasort készítettek, fekete gránit névlapon feltüntetve hajdani nemes mivoltukat. Később is épültek kripták, mint a Vizsolyi-, a Kőrössy-, a Szilvássy-, a Tóth Kálmán- vagy a Pataky Gyula-féle. A legnagyobb kriptája a Nyilas–Vizsolyi családnak volt a temető közepén. A kriptát nagy vasajtó zárta le, amit a hagyomány szerint 1944 novemberében az orosz katonák kinyitottak, és a folyton szakadó eső elől benne húzták meg magukat. A front elvonulása után a helyi lakosok a felbontott koporsókat eredeti helyükre visszarakták.⁴⁰

A református egyház hajdanán nemigen törődött a temetővel, a papok legfeljebb arra ügyeltek, hogy mindenszentek estéjén senki se gyűjtsön gyertyát szerettei sírjánál. A XX. század második felében ez a tilalom a múltba veszett. Az egyházak közötti felekezeti közeledés ezt eltörölte. Sőt, november 1-én a református gyülekezet a pap vezetésével vonult ki a temetőbe, hogy tisztelegjen az elhunyt ősök előtt.⁴¹

A temető Darvas rész felőli bejáratánál régtől fogva állt egy kis nádfedeleles vályog épület, a boncház, melyet a fentebb már említett XIX. századi hatósági rendeletre építették Papiban. A II. világháború harcai alatt az épület elpusztult. A front elvonulása után az egyházközösség és a falu előljárósága együttes munkával, a temetőben kivágott akácfákból és drót fonnattal körülkerítették a temetőt. Nagy kaput építettek rá a község-, egy másikat pedig a kriptá sor felől. Betonaknás kerek kutat is létesítettek a sírokon lévő virágok locsolására.⁴² Az 1970-es években döntően társadalmi munkával ravatalozót építettek, melyben boncolásra alkalmas szoba is található.⁴³ Külön temetőjük volt a zsidóknak, ami mára már nincs meg.⁴⁴

Közegészségügyi intézmény volt a dögtemető is, mely a disznólegelőn, a cigányputrik szomszédságában állt. Szögesdróttal volt körül kerítve, mert a rászoruló cigányok és a kutyák az odahordott döglött állattetemeiket gyakran szétkapkodták, azok húsát elfogyasztották. Később úgynevezett döggutat létesített a falu. Ebbe kellett a döglött állatot beledobni és petróleummal lelocsolni.⁴⁵ Ma már a nagy, elpusztult állatok tetemeit az erre szakosodott cégek szállítják el, melyből takarmányfehérjét készítenek.

---

40. Uo. 125.

41. Uo.

42. Uo. 125–126.

43. HPH. közlése.

44. B.-A.-Z. M. Lt. VII. 1/c. 93. d. 1870-es földkönyv.

45. SRKA. Kf. 704. Szikszay, 1978. 126.

XXI. Kronológia

1261. szeptember 9. Papi első okleveles említése. A falu az egri püspökség birtoka Gyulajjal együtt.
1275. Gyulaj az egri káptalanhoz került.
- 1332–1335. Papi Szűz Máriáról elnevezett egyházának papja pápai tizedet fizetett.
1405. A Papy-i család első okleveles említése.
1466. A Papiban működő malom említése.
1544. A török felégette a falut.
- 1544–1548. Varkoch Tamás, egri várkapitány 13 zsellért telepített a faluba, 12 évi adómentességgel felruházva őket.
1554. Újabb török támadás éri a falut.
1562. szeptember 10. A hatvani törökök ismét rátörnek a községre. Papi behódolt a töröknek.
1596. A mezőkeresztesi csata, Papit elpusztítják a törökök, a falu több mint száz évig pusztává válik.
1610. Thurzó György nádor, majd a király az elpusztult falut az ónodi vár katonáinak adományozta.
1621. Bethlen Gábor a pusztát az ónodi katonáknak adományozta.
1697. A református gyülekezet megalakulása.
1699. A papi puszta a Szepesi Kamara igazgatása alatt volt.
1700. december 19. I. Lipót új adományként az egész falut 23 név szerint felsorolt ónodi várkatonának adományozta.
1715. Első református istentisztelet a községben.
- 1715 körül. Az első házak felépítése a faluban.
- 1720–1730-as évek. A község benépesülése.
1730. Református templom építése.
1746. A község első faluházának említése.
1748. A református felekezeti iskola első említése.
- 1780–1795. Elszakadási törekvések a nemesi falu közösségében.
1790. október 30. Az új református templom felszentelése.
1817. Kőtorony építése az új református templomhoz.
1830. Malom építése a községben.
- 1830-as évek. Az első kavicsbányák a községben.
1849. Orosz katonák megszállása a faluban.
1898. A Hejő első szabályozása a község területén.
1905. Tatay Sándor malmot épített a Hejőre.

1906. Nyékládháza–Mezőcsát vasútvonal átadása és a jelenlegi lelkészlakás megépítése.
1907. A helyi Munkásvédő Szövetség megalakulása.
1910. A mai polgármesteri hivatal épületének megépítése.
- 1914–1918. Az I. világháború, melyben 94 helyi lakos vett részt, akik közül 28-an meghaltak.
- 1916–1918. Telefont kap a község.
1918. november. A helyi Nemzeti Tanács megalakult Kukoricza Ferenc vezetésével.
1919. március–augusztus. A Tanácsköztársaság alatt helyi direktórium működése.
1919. augusztus–november. Román megszálló katonák a községben.
- 1920-as évek második fele. Az I. világháború utáni inflációt követő gazdasági konjunktúra.
1928. június 3. Az I. világháborús hősök emléktáblájának felavatása.
- 1929–1933. Nagy gazdasági világválság.
1931. A Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének megalakulása.
1931. május 18. Az Erzsébet árvaház megnyitása.
1933. A Mária-, a Márta- és a Tóth Magdolna árvaház megnyitása.
1933. július 7. Orkánerejű nagy vihar a községben.
1934. Országzászló felavatása a templomtorony mellett.
1936. Nagy jégverés a településen, nagy árvíz a Hejőn.
1938. Önálló postahivatal felállítása a községben, az első sportegyesület megalakulása a községben.
1941. Magyarország belép a II. világháborúba.
1944. május. A község zsidó lakosait deportálják.
1944. november 5–6. Orosz légitámadás érte a falut.
1944. november 9. A II. világháború harcai véget értek a községben.
1945. A háború után az élet újraindulása, földosztás.
1948. A felekezeti iskola szekularizálása, gépállomás létesítése, a helyi úttörő-szervezet megalakulása.
1949. A Petőfi Mg. Tsz. megalakulása.
1950. Az első tanácsválasztás a faluban, a napköziotthonos óvoda felállítása.
1955. A község villamosítása.
1958. A Béke Mg. Tsz. megalakulása.
1961. A két helyi termelőszövetkezet egyesülése.
1964. Utolsó nagy száj- és körömfájás járvány a faluban.
1965. január 24. A református templom leégése.
1966. szeptember. A leégett és újjáépített templom felszentelése.
1970. június 1. Hejőpapi, Hejőbába és Nemesbikk összevonásával közös községi tanács felállítása Hejőbába székhellyel.
1973. A községi tsz egyesülése a hejőbábaival Új Élet Mg. Tsz. néven.
1983. augusztus 14. A római katolikus templom felszentelése.
1990. A rendszerváltás utáni első szabad helyhatósági választás.
1994. A hősi emlékmű felállítása, gyógyszertár létesítése a községben.
1995. A Hejőpapi Nyugdíjas Egyesület megalakulása.
2001. Megjelenik Hejőpapi helytörténeti monográfiája.

XXII. Irodalom- és forrásjegyzék

Források

- B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/a. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borsod vármegye nemesi közgyűlésének iratai.
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/b. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borsod vármegye nemesi közgyűlésének iratai. (Acta politica.)
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/c. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borsod vármegye bejegyzett törvényszéki iratok. (Acta iudicialia protocollata.)
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/d. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borsod vármegye be nem jegyzett törvényszéki iratok. (Acta iudicialia non protocollata.)
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/e. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borsod vármegye közgyűlési és törvényszéki iratai.
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/f. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Királyi rendeletek. (Mandata et intimata politica.)
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/i. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borsod vármegye népesség összeírások. (Conscriptiones populares.)
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 501/j. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borsod vármegye nemesség összeírások.
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. A. 504. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borsod vármegye kolera ügyében kiküldött Állandó Bizottság iratai.
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 765. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolci járás főszoigabírájának iratai.
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 809–810. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borsod vármegye alispánjának iratai.
- B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 818. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Mezőcsáti járás főszoigabírájának iratai.

B.-A.-Z. M. Lt. IV. B. 829/b.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, őrzemények.
B.-A.-Z. M. Lt. V. 159.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Hejőpapi körjegyzőség iratai.
B.-A.-Z. M. Lt. VII. 1/c.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolci Királyi Törvényszék iratai, úrbéri törvényszéki iratok.
B.-A.-Z. M. Lt. XV. 17.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Borovszky Samu hagyatéka.
B.-A.-Z. M. Lt. XVII. 64.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Hejőpapi község Nemzeti Bizottságának iratai.
B.-A.-Z. M. Lt. XXI. 108.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Mezőcsáti járás főjegyzőjének iratai.
B.-A.-Z. M. Lt. XXXII. 7.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, mikrofilmgyűjtemény.
B.-A.-Z. M. Lt. Bm. T-U.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Kéziratos térképek.
HOM. HTD.	Herman Ottó Múzeum, Miskolc, Helytörténeti Adattár.
HOM. NA.	Herman Ottó Múzeum, Miskolc, Néprajzi Adattár.
HOM. RA.	Herman Ottó Múzeum, Miskolc, Régészeti Adattár.
HPH.	Hejőpapi Polgármesteri Hivatal.
MNM. EA.	Magyar Néprajzi Múzeum, Etnológiai Adattár.
MNM. F.	Magyar Néprajzi Múzeum, Fotótár.
MOL. DI.	Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár.
MOL. NRA.	Magyar Országos Levéltár, Acta Neoregestrata.
MOL. U. et. C. E. 156.	Magyar Országos Levéltár, Urbaria et Conscriptioes.
OSZK.	Országos Széchenyi Könyvtár.
SRKA.	Sárospataki Református Kollégium, Tudományos Gyűjteményének Adattára.
SRKL.	Sárospataki Református Kollégium, Tudományos Gyűjteményének Levéltára.

Felhasznált irodalom

Adamovics Anna

1967 Járható út. Jól jövedelmez. A hejőpapi Petőfi Tsz melléküzemágainak fokozott fejlesztése. ÉM. 1967. 154. sz. 12. p.

Adatok B.-A.-Z. megye községeiről

1968 Miskolc

- Általános mezőgazdasági összeírás 4–7. köt.
1972 Bp.
- A népmozgalom főbb adatai községenként 1901–1968.
1969 Bp.
- Az 1930. évi népszámlálás. Magyar Statisztikai Közlemények 83. köt.
1932 Bp.
- Az 1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint.
Történeti Statisztikai Kötetek.
1976 Bp.
- Az 1941. évi népszámlálás. 5. Lakóházak és lakásadatok községek szerint.
Történeti Statisztikai Kötetek.
1982 Bp.
- Az 1941. évi népszámlálás. 3/a. Anyanyelv, nemzetiség, nyelvismeret. Törté-
neti Statisztikai Kötetek.
1983 Bp.
- Az 1970. évi népszámlálás. B.-A.-Z. megye és Miskolc.
1972 Bp.
- Az 1980. évi népszámlálás. B.-A.-Z. megye adatai.
1981 Bp.
- Az 1990. évi népszámlálás B.-A.-Z. megye adatai.
1991 Bp.
- Anonymus
1977 Gesta Hungarorum. (Pais Dezső fordításában.) Bp.
- Balassa Iván–Ortutay Gyula
1979 Magyar néprajz. Bp.
- Bánkúti Imre
1976 Rákóczi hadserege 1703–1711. Bp.
1989 A Rákóczi-szabadságharc történetének dokumentumai
1703–1704. Miskolc
1990 A Rákóczi-szabadságharc történetének dokumentumai 1705.
Miskolc
- Bán Péter
1997 (szerk.) Árpád-kori oklevelek a Heves Megyei Levéltárban. Eger
- Baross Károly–Németh József
1893 Magyarország földbirtokosai. Bp.
- Barsi János
1991 (szerk.) Magyarország történeti helységnévtára. Borsod megye
(1773–1808). Bp.–Miskolc
- Bedő Albert
1896 A magyar állam erdőségeinek gazdasági és kereskedelmi leírása.
Bp.
- Benke György
1951 Az egyháztagság kérdése a hejőpapi református egyházközség-
ben. SRKA. At. 1471.
- Benke József
1934 Gyülekezettörténeti adatok 52 pontban. SRKA. At. 640.
1948–1949 Gyülekezettörténeti adatok. SRKA. At. 449.

- 1951 Adalékok a hejőpapi árvaház múltjához és jelenéhez. SRKA. At. 1542.
- 1956 Adalékok a hejőpapi ref. egyházközség történetéhez (kézirat) HPH.
- 1966 Temetési beszéd Szepsi Gyula koporsója felett. SRKA. At. 2156.
- Beránné Nemes Éva–Román János
1975–1979 (szerk.) Források a borsodi és miskolci munkásmozgalom történetéhez I–IV. köt. Miskolc
- Bessenyei József
1997 (szerk.) A magyarországi boszorkányság forrásai. Bp.
- Bíró Sándor–Szilágyi István
1949 (szerk.) A magyar református egyház története. Bp.
- Blazovich László–Géczi Lajos
1996 (szerk.) Anjou-kori oklevéltár XI. köt. Bp.–Szeged
- Bodgál Ferenc
1961 Cigányösszeírás 1767–68. MNM. EA. 6806.
1961 Cigányösszeírás MNM. EA. 8217.
1962 Uradalmi kovács. MNM. NA. 7127.
1966 Néprajzi gyűjtés. HOM. NA. 1829.
1966 Jelentés a Hejőpapi–mezőcsáti gyűjtőútról. HOM. NA. 1833.
1970 Borsod megye néprajzi irodalma. Miskolc
- Bodor Antal–Gazda István
1984 Magyarország honismereti irodalma 1527–1944. Bp.
- Bogdán István
1991 Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. Bp.
1996 Magyarországi hossz- és földmértékek 1601–1847. Bp.
- Borhidi Attila–Sánta Antal
1999 (szerk.) Vörös könyv. Magyarország növénytársulásairól. Bp.
- Borovszky Samu
1909 Borsod vármegye története a legrégibb időktől a jelenkorig. Bp.
- Borsa Iván
1961–1987 (szerk.) Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 1272–1301 II. köt. 2–4 füzet. Bp.
- Borsod-Abaúj-Zemplén megye fontosabb statisztikai adatai.
1957 Miskolc
- Borsod-Abaúj-Zemplén megye statisztikai évkönyvei.
1966–1998 Miskolc
- Borus József
1965 Felszabadító hadműveletek Borsod-Abaúj-Zemplénben. In: Deák Gábor (szerk.): Történelmi évkönyv I. köt. 185–196. p. Miskolc
- Csánki Dezső
1890 Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában I. köt. Bp.
- Csíkvári Antal
1939 (szerk.) Vármegyei szociográfiák V. Borsod vármegye. Bp.
- Csorba Csaba
1990 (szerk.) Borsod vármegye katonai leírása (1780-as évek). Miskolc

- 1994 Az Árpád-kori vármegyéktől Borsod-Abaúj-Zemplénig. In.: B.-A.-Z. megyekönyv (szerk.: Viga Gyula) 81–132. p. Miskolc
- Danyi Dezső–Dávid Zoltán
1960 Az első magyarországi népszámlálás (1784–87). Bp.
- Deák Gábor
1965 A század eleji kivándorlás gazdasági, társadalmi, politikai okainak vizsgálata Borsod-Abaúj-Zemplén megye adatai tükrében. In: Deák (szerk.): Történelmi közlemények I. 153–165. p. Miskolc
- Deák Gábor–Gyimesi Sándor
1965 Olvasókönyv Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Miskolc város történetéhez. Miskolc
- Dienes Dénes
2000 (szerk.) Református iskolák Felső-Magyarországon 1596–1672. Sárospatak
2001 (szerk.) Református egyhálatogatási jegyzőkönyvek 16–17. század. Bp.
- Dobrossy István
1994 (szerk.) Dokumentumok a zsidóság üldöztetésének történetéhez I. füzet. Miskolc
1996–2000 (szerk.) Miskolc története I–III. köt. Miskolc
- Engel Pál–Kriskó Gyula–Kubinyi András
1998 Magyarország története 1301–1526. Bp.
- Eperjessy Kálmán
1966 A magyar falu története. Bp.
- Észak-Magyarország
1949–2000 A napilap Hejőpapira vonatkozó cikkei. Miskolc
- Esze Tamás
1955 Kuruc vitézek folyamodványai 1703–1710. Bp.
- Faragó Tamás
1997 Borsod megye és Miskolc vándormozgalmai az 1780-as években. Levéltári évkönyv VIII. 184–217. p. Miskolc
- Fata Edina
2001 (szerk.) Fejezetek Csincse máltjából. Csincse
- Fényes Elek
1837 Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapota geographiai tekintetben. Bp.
1847 Magyarország leírása. Bp.
1851 Magyarország geographiai szótára. Bp.
- Ferencz Klára
1962 Hejőpapi község története a legrégebb időktől napjainkig. (IV. évf. főiskolai dolgozat.) HOM. HTD. 79. 676. 1.
- Fónagy Zoltán
2001 Modernizáció és polgárosodás 1849–1914. Debrecen
- Frater J. Zsuzsa
1980 Az 1855. évi kolerajárvány Magyarországon. Bp.
- Frisnyák Sándor
1978 (szerk.) Magyarország földrajza. Bp.

- 1994 A tájak és az emberi tevékenységi formák. In.: B.-A.-Z. megyekönyv (szerk.: Viga Gyula) 9–44. p. Miskolc
- 1995 Tájak és tevékenységi formák (Földrajzi tanulmányok) Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv (szerk.: Dr. Boros László). Miskolc–Nyiregyháza
- 1997 Magyarország történeti földrajza. Bp.
- Frisnyák Sándor–Boros László
- 1986 Adalékok Dél-Borsod agrár földrajzához. In.: Alföldi tanulmányok (felelős szerk.: Tóth József). 275–306. p. Békéscsaba
- Fügedi Márta
- 1997 Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete. Miskolc
- Gábori Miklós
- 1964 A késői paleolitikum Magyarországon. Régészeti Tanulmányok III. Bp.
- Genthon István
- 1961 Magyarország művészeti emlékei 2. Bp.
- Gergely András
- 1998 (szerk.) 19. századi magyar történelem 1790–1918. Bp.
- Gulyás Erzsébet
- 1951 Hitből vagy cselekedetből? – egy nagy kérdés. SRKA. At. 1483.
- Gunst Péter
- 1996 Magyarország gazdaságtörténete (1914–1989). Bp.
- Gyalay Mihály
- 1989 Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon. Bp.
- Gyáni Gábor–Kövér György
- 1998 Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Bp.
- Györffy György
- 1963 Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. köt. Bp.
- Halmay Béla
- 1929 (szerk.) Miskolc és Borsod-Gömör-Kishont egyelőre egyesített vármegyebeli községek. (Magyar városok monográfiája.) Bp.
- Hellebrandt Magdolna
- 2000 Ónod és Muhi őskora. In.: Ónod monográfiája (szerk.: Veres László–Viga Gyula) 29–64. p. Ónod
- Hermann Róbert
- 1996 (szerk.) Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc története. Bp.
- Honvári János
- 1997 (szerk.) Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. Bp.
- Hortobágyi Tibor–Simon Tibor
- 1981 Növényföldrajz, társulástan, ökológia. Bp.
- Högye István–Seresné Szegőfi Anna–Tóth Péter
- 1983 B.-A.-Z. m. történeti helységnévtára 1870–1983. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltári füzetek 16–18. Miskolc

- Jeney Andrásné–Tóth Árpád
1997 (szerk.) A történelmi Magyarország városainak és községeinek névváltozatai az Országos Törzskönyvbizottság iratanyaga alapján (1893–1913). Bp.
- Juhász Jolán
1983 A hejőpapi malom történetéhez. HOM. HTD. 82. 218. 17.
- Kállay István
1985 Úriszéki bíraskodás a XVIII–XIX. században. Bp.
- Kandra Kabos
1989 (szerk.) Váradi Regestrum. Bp.
- Kecskés József
É. n. Adalékok, díjlevelek. SRKA. At. 1590.
- Kempelen Béla
1911–1932 Magyar nemes családok I–XI. köt. Bp.
- Kiss N. István
1960 16. századi dézsmajegyzékek (Borsod megye). Bp.
- Kiss Károly
2001 Életem és korom (kézirat). Miskolc (HPH. által).
- Kiss Lajos
1980 Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp.
- Kluger Lászlóné–Hubay Ágnes
1968 Tanácsköztársaság eseményei Borsodban. Miskolc
1969 25 éve szabadult fel megyénk. Miskolc
- Kluger Lászlóné
1966 Borsod megye fejlődése 1945–1964 a megyei lapok tükrében. Cikkbibliográfia. Miskolc
1969 Irodalmi emlékhelyek Borsodban. Miskolc
- Koós S. Judit
1992 Miskolc és környéke korai és középső bronzkora. In: Rémiás Tibor (szerk.): Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből. 5–31. p. Miskolc
- Korek József–Patay Pál
1958. A bükk kultúra elterjedése Magyarországon. Bp.
- Kósa László–Szemerényi Ágnes
1989 Apáról fiúra. Bp.
- Kovács Cs. Ágnes
1996 Népoktatás az Abaúj megyei Alsóvadászon állami és egyházi rendeletek tükrében. Miskolc
- Kovács Béla
1987 Az egri egyházmegye története 1596-ig. Eger
1996 BÉlapátfalva története. BÉlapátfalva
1998 Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye 1768–1769. Eger
- Kovacsics József
1957 (szerk.) A történelmi statisztika forrásai. Bp.
- Kováts J. István
1942 (főszerk.) Magyar református templomok. Bp.

- Kövér Árpád
1986 Magyarország megyéi. Borsod-Abaúj-Zemplén. Bp.
- Kövér György
1982 Iparosodás agrárországban. Bp.
- Kresz Mária
1967 Népi építészeti gyűjtés. MNM. EA. 8479.
- Kristó Gyula
1990–1998 (főszerk.) Anjou-kori oklevéltár I–V, VII–VIII. és XI. köt.
Bp.–Szeged
- Kunt Ernő–Szabadfalvi József–Viga Gyula
1984 Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon.
Miskolc
- Leégett a hejőpapi református templom.
1964 ÉM. 19. szám. 6. p.
- Lénárt Sándor
2000 „Őszi ködben múló remények” Mezőkeresztes 1596.
- Lipszky Joannes
1808 Repertorium Locorum objectorumane in XII. mappae regnorum
Hungariae, Slavoniae, Croatiae et continiorum militarium magai
item principatus Transylvanie. Buda
- Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája I–II. köt.
1897 Bp.
- Magyarország földbirtokviszonyai az 1935. évben. Törvényhatóságok és közsé-
gek, városok szerint.
1936 Bp.
- Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára.
1931 Bp.
- Magyarország községeinek és városainak népessége
az 1850., 1857. és 1870. években.
1984 Bp.
- Magyarország művelési ágak szerinti terjedelme és földjövödelme.
1965 Buda
- Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában.
1896 Bp.
- Magyar városok és községek.
1958 Bp.
- Maksay Ferenc
1971 A középkori falu településrendje. Bp.
1990 Magyarország birtokviszonyai a 16. sz. közepén. Bp.
- Mályusz Elemér
1951 (szerk.) Zsigmond-kori oklevéltár I. köt. Bp.
- Mályusz Elemér–Borsa Iván
1993–1997 Zsigmond-kori oklevéltár II–V. köt. Bp.
- Marosi Sándor–Szilárd Jenő
1969 (szerk.) A tiszai Alföld. 185–218. p. Bp.
- Mészáros István
1968 A magyar nevelés története 1790–1849. Bp.

- Mezőgazdasági összeírás 1981. Magyarország állatállománya.
1981 Bp.
- Mezőgazdasági összeírás 1981. Magyarország földterülete.
1982 Bp.
- Mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtemény 1870–1970. III. Községsoros adatok. Földterület. Bp.
1972 Bp.
- Mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtemény 1870–1970. III. Községsoros adatok. Állattenyésztés 1–5. köt.
1972 Bp.
- Mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtemény 1870–1970. III. Községsoros adatok. Növénytermesztés.
1972 Bp.
- Nagy Iván
1857–1865 Magyarország családi czimerekkel és nemzedéki táblákkal
I–XIII. köt. Bp.
- Nováki Lajos–Sándorfi György
1992 A történeti Borsod megye várai (az őskortól a kuruc korig).
Bp.–Miskolc
- Országos református hetilap
1966 X. évfolyam 38. szám 1966. szeptember 18.
- Pestovics János
2000 A földtulajdonlás története Borsod megyében 1860–1948.
Miskolc
- Pesty Frigyes
1888 Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti
tekintetben. Bp.
1988 Borsod vármegye leírása 1864-ben. (Közreadja: Tóth Péter.)
Miskolc
- Piti Ferenc
1999 (szerk.) Anjou-kori oklevéltár XXIII. köt. Bp.–Szeged
- Polák Péter
2001 A vidék növény- és állatvilága. In.: Fata Edina (szerk.): Fejezetek
Csincse múltjából. 16–21. p. Csincse
- Porkoláb Tibor
1997 Irodalmi emlékhelyek Abaújban, Borsodban, Gömörben és
Zemplénben. Miskolc
- Pozsonyi Sándor
1967 Hejőpapi az uborka hazája. ÉM. 1967. 48. sz. 3. p.
- Pölöskei Ferenc–Gergely Jenő–Izsák Lajos
é. n. Magyarország története 1918–1990. Bp.
- Raczky Pál–Kovács Tibor–Anders Alexandra
1997 (szerk.) Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmenté-
sei. Bp.
- Rémiás Tibor
1992 (szerk.) Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből.
Miskolc

- Részletes leírás a lefényképezett egyházi vagyontárgyokról
1966 SRKA. At. 2977.
1967 SRKA. At. 2978.
- Révész László
1994 Kultúrák és népek a magyar honfoglalásig. In.: B.-A.-Z. megyekönyv (szek.: Viga Gyula) 69–80. p. Miskolc
- Román János
1977 (szerk.) Mária Terézia-kori urbáriumok a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban. Borsodi levéltári füzetek 5. Miskolc
1978 (szerk.) Kapitalizmus kori pecsétnyomók a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban. Borsodi levéltári füzetek 11. Összeállította: Tihanyi Endre. Miskolc
- Romsics Ignác
1999 Magyarország története a XX. században. Bp.
- Sárközi Zoltán–Sándor István
1973 (szerk.) Mezőkövesd város monográfiája. Miskolc
- Schafarzik Ferenc
1904 A Magyar Korona országai területén létező kőbányák. Bp.
- Schneller Károly
1931 Borsod vármegye népszaporodása 1920-tól 1930-ig. Miskolc
- Schram Ferenc
1982 Magyarországi boszorkányperek (1529–1768) I–III. köt. Bp.
- Schweitzer József
1994 Magyarországi zsidó hitközségek 1944. április. Adattár. Bp.
- Simán Katalin
1988 Településformák B.-A.-Z. megye területén a paleolitikum idején. HOM. évkönyv XXV–XXVI. 55–67. p. Miskolc
- Simon István–Boros László
1994 Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv. (Tanulmányok Dr. Frisnyák Sándor hatvanadik születésnapja tiszteletére.) Miskolc–Nyíregyháza
- Sisa József–Dora Wiebenson
1998 Magyarország építészetének története. Bp.
- Somlyai M. Magda
1965 Az 1945-ös földreform. Bp.
- Soós Imre
1985 Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Bp.
- Sugár István
1971 Az egri vár és viadala. Bp.
1980 Borsodi oklevelek a Heves Megyei Levéltárban 1245–1521. Miskolc
- Szabó István
1966 A falurendszer kialakulása Magyarországon (X–XV. század). Bp.
1976 A nemesség és parasztság osztályviszonyai a XVI–XVIII. században. Bp.
- Szabó Jolán
1946–1947 Dalszöveg 7 db. SRKA. At. 133.

- Szabó Lajos
1940 Péntek Ferenc kézirásos levelei Pécsről Benke József református lelképásztornak. SRKA. At. 2356
- Szabó Lajos
1952 Tiszáninnen református egyházközösségek lelkészei I. köt. Bp.
- Szendrei János
1886–1911 Miskolc város története és egyetemes helyirata I–V. köt. Miskolc
- Szikszay Kálmán
1978 Adalékok Hejőpapi történetéhez. SRKA. Kf. 704.
- Szőke Domonkos
1984 Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak a Mezőcsáti járásban. Mezőcsát
- Szupplikánsok és lelkészek feljegyzései
1949 Szupplikációs napló 21. csoport, XI. körzet. SRKA. At. 1384.
1950 Szupplikációs napló 23. csoport, XVIII. körzet. SRKA. At. 1701.
1951 Szupplikációs napló XXIX. körzet. SRKA. At. 1819.
- Szűcs Tamás
2001 Csincse és környékének őstörténete. In.: Fata Edina (szerk.): Fejezetek Csincse múltjából. 22–26. p. Csincse
- Takács László–Kovács Zsolt
1998 Harsány története, Harsány
2000 Vatta község története, Vatta
- Takács László
2001 Bükkábrány, fejezetek egy 780 éves település múltjából. Bükkábrány
- Tátrai Zsuzsanna–Karácsony Molnár Erika
1997 Jeles napok, ünnepi szokások. Bp.
- Teológusok gyűjtése
1935 Lelkészek szolgálati ideje. SRKA. At. 1408.
- Tiszáninneri evangélikus református egyházterület névkönyvei (hiányosan)
1863–1927. Sárospatak
- Tóth Benedek
1960 3 verse kísérő levéllel. SRKA. At. 2004.
- Tóth Péter
1985 Adatok Borsod megye Árpád-kori birtoklástörténetéhez és történeti földrajzához. HOM. évkönyve XXII–XXIII. 89–103. p. Miskolc
1990 A B.-A.-Z. Megyei Levéltár Miskolcon őrzött középkori oklevelei. Miskolc
1991 A Mária Terézia-kori úrbérrendezés kilenc kérdőpontos vizsgálatai (Borsod vármegye 1770). Miskolc
1997 Borovszky Samu megyetörténete. Levéltári évkönyv VIII. 7–58. p. Miskolc
- Tóth Péter–Barsi János
1989 Borsod vármegye statutumai 1578–1785. Miskolc
- Tóvári Judit
1983 Borsod-Abaúj-Zemplén megye műemléki bibliográfiája. Miskolc

- Tózsza István
1994 Mezőkeresztes–Emőd térségének földrajzi környezete és terhelhetősége. In: Simon–Boros (szerk.): Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv 187–196. p. Miskolc–Nyíregyháza
- Történeti Statisztikai Kötetek. Növénytermelés. I. Községsoros adatok 1936–1962.
1976 Bp.
- Turkovics Barnabás
1996 (szerk.) Magyarország történeti statisztikai helységnevtára 9. B.-A.-Z. megye. Bp.
- Várady József
1989 Tiszáninnen református templomai. Debrecen
- Varga Gáborné
1970 (szerk.) Borsod-Abaúj-Zemplén megye története és legújabbkori adattára. Miskolc
- Varga János
1969 A jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban. Bp.
- Várhegyi Lajos
1936 Hejőpapi község monográfiája. MNM. EA. 4825.
- Vass Előd
1981 Borsod megye török adóztatása az egri vár eleste előtt 1544–1596. Borsodi levéltári évkönyv IV. 49–69. p. Miskolc
- Veres Ilona
1947 Dalszöveg 8 db. SRKA. At. 134.
- Veress Imre
1933 Gyülekezettörténeti adatok. SRKA. At. 950.
- Veres László
1984 Borsod megye etnikai arculatának változásai a 18. század első felében. In: Kunt–Szabadfalvi–Viga (szerk.): Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon 27–36. p. Miskolc
- Veres László–Viga Gyula
2000 (szerk.) Ónod monográfiája. Ónod
- Veres Sándor
1941–1962 6 verse. SRKA. At. 2122.
1960 Vers. SRKA. At. 2005.
- Viga Gyula
1994 (szerk.) B.-A.-Z. megyekönyv. Miskolc
- Wenczel Gusztáv
1860–1877 Árpád-kori okmánytár I–XII. köt. Bp.
- Wolf Mária – Simán Katalin
1982 A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletmentései 1980–1982. In.: Herman Ottó Múzeum évkönyve XXI. 109–124. p. Miskolc
- Zsinka Ferenc
1929 (szerk.) Magyar protestáns egyháztörténeti adattár. Bp.

XXIII. Rövidítések jegyzéke

can. vis.	canonica visitatio (egyházlátogatási jegyzőkönyv)
conscr.	conscriptio (összeírás)
d.	doboz
db	darab
ÉM.	Észak-Magyarország
é. n.	év nélkül
fol.	könyv vagy kézirat levele, lapja
Ft	forint
jkv.	jegyzőkönyv
i.	irat
id.	idősebb
ifj.	ifjabb
ill.	illetve
isk.	iskola, iskolai
kgy.	közgyűlés
köt.	kötet, kötetek
lt.	levéltár
m.	megye
mar.	máriás
mg.	mezőgazdaság, mezőgazdasági
n. a.	nincs adat
n.	nemes, nemesi, numerus (szám)
no. vagy nr.	numero, illetve numerus (levéltári irat ügyiratszám)
o.	oldal
ör.	öreg
özv.	özvegy
p.	pagina (lap, oldalszám)
pres.	presbitérium
Rft.	rénes forint
stat.	statisztikai
tag. per.	tagosítási periratok
tört.	történeti
Uo.	ugyanott
urb.	úrbéri, urbariális
vm.	vármegye

XXIV. Leggyakrabban használt régi- és idegen szavak, fogalmak magyarázata

ABSZOLUTIZMUS: az uralkodó korlátlan hatalmán alapuló monarchikus kormányzati forma; önkényuralom.

AGILIS: felesége jogán nemesi birtokkal rendelkező nem nemes ember.

ADJUTÁNS: segédtsízt.

AKCSE: ezüstből vert török váltópénz. A XVI. században 50 akcse = 1 magyar forint.

ALISPÁN: a középkorban a vármegye élén álló megyeispán által kinevezett helyettes, a XVI. századtól a vármegyei nemesek közgyűlés által a főispán helyetteseként megválasztott személy.

ÁLLÁS: jószág pihenőhelye; szín; leshely.

ALLÓDIUM (majorság): a földesúrnak saját kezelésű földje, amelyet nagyrészt a jobbágyok robotmunkájával, kisebb részben napszámosokkal vagy fizetett cselédekkel műveltetett meg.

ANARCHIA: központi hatalom és irányítás hiánya miatt kialakuló zűrzavaros közállapot.

ÁRENDA: bérlet, bérleti díj.

ARMÁLIS: nemesi levél.

ARMALISTA: csak nemesi levéllel, birtokkal nem rendelkező nemes.

ASSZIMILÁCIÓ: valamely népnek, népcsoportnak más népbe való beolvadása.

ATROCITÁS: kegyetlenkedés, jogsértő erőszakoskodás.

AUTONÓM: önállóság, öntörvényűség, önkormányzaton alapuló.

ÁVH: Államvédelmi Hatóság, politikai rendőrség a Rákosi-érában.

CANONICA VISITATIO: egyházlátogatás.

CASSA PAROCHORUM: plébániai, egyházi pénztár.

CENZUS: a földesúrnak a jobbágytelek vagy zsellérház telkének használatáért évente fizetett pénzjáradék.

CIRCITER: körülbelül, mintegy.

CLASSIS: osztály.

COMISARIUS: biztos.

COMPOSSESSOR: közbirtokos.

CONSCRIPTIO: összeírás.

CONSILIARIUS: tanácsos.

CONSISTORIALIS: szentszéki, egyháztanácsi.

CONSISTORIUM: egyháztanács.

CONTRACTUS: szerződés, megállapodás.

- COMMENTIO: szerződés, megállapodás, az ennek alapján járó jövedelem.
- COPULATIO: esketés.
- CURIA (kúria): fő- és köznemesi udvar, udvarház, nemesi föld.
- CSÁSZÁR ADÓJA: a legfontosabb török állami adó a hódoltsági Magyarországon.
- CSELED: 1. Valakihez hosszabb ideig elszegődő mezőgazdasági bérmunkás. 2. Munkáltatójánál lakó háztartási alkalmazott.
- CSERNOZJOM: feketeföld.
- DECLARATIO: kijelentés, kinyilatkoztatás.
- DEKLASSZÁLT: 1. Eredeti társadalmi osztályából kiesett és hátrányosabb körülmények közé jutott személy. 2. Lezüllött, elzüllött.
- DÉNÁR: lásd forint.
- DEPUTATUS: küldött.
- DESERTA: ideiglenesen elhagyott jobbágytelek, elhagyott vagy teljesen elpusztult ház.
- DÉZSMA: 1. Az egyháznak fizetendő tized (adó). 2. A kései feudális Magyarországon a kilenced mint második tized.
- DÉZSMA-JEGYZÉK: különböző adók (gabona, bor, bárány stb.) behajtására szolgáló középkori irat.
- DICA (dika): az országgyűlés által megszavazott, a jobbágytelek után fizetendő állami (hadi) adó.
- DIDACTRUM: tandíj.
- DIREKTÓRIUM: igazgatói testület; a Tanácsköztársaságban a munkástanácsok végrehajtó bizottsága.
- DISTRICTUS: adókerület.
- DOMESTICI: hazaiak, otthoniak.
- DONATIO: adomány.
- DOTÁCIÓ: 1. Díjazás, fizetés. 2. Ellátmány, javadalom.
- DOTALÍTIUM: hitbér.
- DUALIZMUS: a két központú Osztrák-Magyar Monarchia idejére eső korszak köznapi elnevezése (1867–1918).
- EKLÉZSIA: egyházközösség, gyülekezet.
- ÉLET: gabona.
- ELKONFISKÁL: elkoboz, lefoglal.
- EMBERVÁGÓ: földmérték. Egy ember által egy munkanap alatt lekaszálható rét, kb. 1200 négyszögöl.
- ERÓZIÓ: a víznek a föld felszínét alakító hatása, munkája.
- ESKÜDT: hites, a községi előjáróság választott tagja.
- EXTENZÍV: külterjes mezőgazdasági gazdálkodás.
- EXTRANEI: idegenek.
- EXTRANEUSOK: vendégek.
- FAIZÁS: jobbágyok tűzi- és épületfa vágásának joga.
- FISKUS: állampénztár, kincstár.
- FOND: kútfő, alap, levéltári alap, raktározási egység.
- FONT: súlymérték, 56 dkg.
- FORINT: 1325 és 1900 között, majd 1946 óta forgalomban lévő, különféle fémből vert pénzfajta. 1. Aranyforint = 1325 és 1740 között aranyból

vert pénzérme. A XIV-XV. században 100 ezüst dénár, a XVIII. század második felében 430 ezüst dénár tett ki egy aranyforintot. 2. Rajnai forint (rénesforint) = az osztrák örökös tartományokban és hazánkban is forgalomban lévő ezüstpénz, amelynek rézből vert váltópénze a krajcár volt. 60 krajcár tett ki egy rénesforintot.

FŐISPÁN: a nemesi vármegye élén álló személy.

FÖLD ÚJRAOSZTÁS: a falusi földközösségben meghatározott időközönként a szántóföldek sorsolás útján történő felosztása.

FŐSZOLGABÍRÓ: a nemesi vármegye önkormányzatának tisztviselője, akik elsősorban az igazságszolgáltatásban tevékenykedtek, utóbb a járási hivatal vezetői.

FRONT: harcvonal, amelynek mentén az ellenséges harcoló csapatok egymással szemben állnak.

FUNDUS: telek, jobbágytelek.

FÜSTPÉNZ: háztartásokra, mint adóegységre kivetett adófajta.

GARAS: krajcár értékű váltópénz.

HARÁCS (dzsizje): császár adója, legfontosabb török állami adó a hódoltsági Magyarországon.

HÁROM ÉVES TERV: a II. világháború után az ország újjáépítését, a harci cselekmények okozta pusztítások nyomait eltüntetni akaró országos- és helyi terv.

HIERARCHIA: rangsor, alá-fölé rendeltség.

HOLD (katasztrális): területmérték. 1200–1600 négyszögöl.

HORDÓ: időben és térben tág határok között változó űrmérték.

HOSPES: más helyről érkezett jövevény, telepes.

HUMUSZ: jó minőségű termőföld.

ICCE: időben és térben tág határok között változó űrtartalmú mérték. Kb. 0,8–0,9 liter.

INDIVIDUÁLIS: egyedi, egyéni.

INFLÁCIÓ: pénzromlás.

INFRASTRUKTÚRA: a gazdaság működésének üzemén kívüli előfeltételeit biztosító álló- és forgóeszközök: a lakásállomány és a legkülönbözőbb szolgáltatások (művelődésügy, közlekedés, hírközlés, egészségügy, kereskedelem stb.) állóeszközei, illetve ezek hálózata.

INQUILIUS: zsellér.

INSTANTIA: kérés, kérvény.

INVENTÁRIUM: leltár, jegyzék.

IUGERUM: 1 holdnyi föld.

JÁSZLAK (jászol): jászvarmarhának, lónak stb. lábakon álló, gyakran az istálló falához rögzített vályúszerű etetője.

JOBBAGYTELEK: a földesúr által a jobbágy használatára bizonyos szolgáltatások fejében átadott földterület, amely egy holdnyi házhelyből és mintegy 30–40 hold szántóból és rétből állt.

KALANGYA: kékéből rakott kereszt, szénaboglya.

KALKATÚRA: dűlő, nyomás.

KAMARA: a királyi kincstár, a királyi jövedelmeket kezelő hivatal, intézmény.

- KÁNTOR:** az énekes szertartásokat (orgonán és) énekszóval vezető egyházi alkalmazott.
- KAPÁS (szőlő):** munkaigényt kifejező földmérték, egy napi munkával bekapálható szőlőterület, általában 250–300 négyszögöl.
- KAPITALIZMUS:** az újkorra jellemző gazdasági- és társadalmi rend.
- KÁPTALAN:** a püspök tanácsadó testülete, amelynek eredetileg 12 kanonok volt a tagja, mely a történelemben hiteles helyként is működött.
- KASZÁS:** egy napi munkával lekasználható terület, általában 1200 négyszögöl.
- KEPE:** levágott gabona kévéiből rakott kereszt.
- KERESZT:** 15–30 kévéből álló, kereszt alakban összehordott gabonarakás.
- KETTŐS ADÓZÁS:** az ország azon területeire nehezedő (köztük Borsod és Abaúj megyék) súlyos teher, ahol a XVI–XVII. században mind a törökök, mind a magyarok beszedték a falvakra kivetett adójukat.
- KÉVE:** a levágott és összekötözött gabona legkisebb mértékegysége.
- KILA:** 1. Régi súlymérték, kb. 30 kg. 2. Ūrmérték, kb. 1 pozsonyi mérő, azaz 62,08 liter.
- KILENCED:** földesúrnak adott terményadó a jobbágyoktól.
- KINETIKUS:** mozgási, mozgatói.
- KOLERA:** a XIX. században megjelent (Magyarországon először 1831-ben) szüntelen hasmenéssel és hányással járó (gyakran halálos) ragályos betegség.
- KOMMENCIÓ:** mezőgazdasági cselédek megegyezés szerinti (természetbeni) járandósága.
- KOMPETENCIA:** illetékesség, jogosultság.
- KONFISKÁLÁS:** elkobzás, lefoglalás.
- KONGREGÁCIÓ:** katolikus hitbuzgalmi gyűlés.
- KONVENCIÓS ALKALMAZOTT:** megegyezéssel, szerződéssel, bevett szokás szerint munkát vállaló.
- KONVENT:** 1. A magyar református egyházban a legfőbb végrehajtó szerv. 2. A protestáns egyházak nagygyűlése, kongresszusa.
- KONVERTITA:** más vallásra tért, hitet változtatott személy; valamely vallás új hívője.
- KOVA:** ütésre szikrát adó kemény kvarc, kő.
- KÖBÖL:** 1. Változó űrtartalmú bormérték. Az egri köböl 25,15-, a kassai 13,43-, a miskolci 16,79 liter volt. 2. Gabonamérték, amely kassai köbölben 83-, a miskolciban 118 litert tett ki.
- KRAJCÁR:** lásd forint.
- KÚRIA:** udvar, tanácskozó ház, nemesi föld vagy telek.
- KURIÁLIS:** egytelkes nemes.
- KURIÁLIS KÖZSÉG:** nemesek által lakott, sajátos jogokkal rendelkező falu.
- KÜLTERJESSÉG:** szabadban tartott, legeltetett állatok.
- LIBERTINUS:** szabados, a jobbágyi jogállástól eltérő személy.
- LITURGIA:** egyházi szertartásrend.
- MAGKŐ:** az őskorban a fegyverek, eszközök alapanyaga (obszidián, kova stb.).
- MELIORÁCIÓ:** talajjavítás, a talaj gyökeres megjavítása (lecsapolás, öntözés, futóhomok megkötése stb. által).
- MIGRÁCIÓ:** lakosság lakóhely változtatása.

NÁHIJE: török adókerület.

NÉGYSZÖGÖL: területmérték, 3.6 négyzetméter.

NOTARIUS: jegyző.

NYÍLVETÉS: különböző hosszúságú nyílveszőkkel, pálcákkal és cédulákkal történő sorshúzás, a földterület szétosztása végett.

NYOMÁSKÉNYSZER: a falusi földközösség határbeli, mindenkire kötelező azonos termények termesztése.

OBSZIDIÁN: különféle színekben előforduló, igen kemény, vulkanikus eredetű ásvány.

OKLEVÉL: középkori jogbiztosítókkal rendelkező irat.

ÖL (bécsi): hosszmérték, 1.896 méter.

PAROCHUS: plébános, pap.

PÁTENS: parancs, rendelet.

PATICSDARAB: vesszőből font, sárral tapasztott fal darab.

PELYVA: a gabonaszemet borító, csépléskor leváló levélkéik tömege.

PENITENTIA: 1. Vezeklés, bűnbánat. 2. Büntetés, bűnhődés.

PLEISZTOCÉN: jégkorszak; a földtörténet legfiatalabb szakaszának, a negyedik kornak első része; az emberré válás és az emberiség legősibb történetének korszaka.

PLENIPOTENTIA: felhatalmazás.

POLTURA: a magyar ezüstdénár felét érő aprópénz, amelyet 1807-ben vettek ki a forgalomból.

PORCIÓ: az állami hadiadónak természetben fizetett része.

PORTA: lásd jobbágytelek.

POSSESSIO: 1. Birtok, földbirtok. 2. Jobbágy falu.

POZSONYI MÉRŐ: 1. Űrmérték, 62,08 liter. 2. Területmérték, kb. 0,5 kat. hold.

PREDIUM: 1. Földesúr saját kezelésű birtoka, allódioma. 2. Szolgálathoz kötött adománybirtok.

PREFEKTUS: elöljáró, felügyelő, jószágigazgató.

PRESBITER: a református egyházaknál az egyházközségi tanácsok világi tagja.

PRESBITÉRIUM: protestáns egyházközségi tanács.

PRESIDIÁRIUS: elnök, elnöki.

PRIVILÉGIUM: 1. Előjog, kizárólagos jog. 2. Kiváltság, nemesi előjog.

PROCURATOR: 1. Ügyész. 2. Meghatalmazott személy, jogi képviselő. 3. Helytartó. 4. Kolostori számtartó.

PROTOKOLLUM: jegyzőkönyv.

PROVIZOR: gazdatiszt, felügyelő, felvigyázó, gondnok.

PUBLICUS: nyilvános, közhírré tett.

PUNCTUM: pont.

RECTOR (rektor): iskolamester, tanító.

REGÁLÉ: nemesi tulajdonnal összekötött haszonvételek (pl. hús-, italmérési jog, malom-, vásárjog stb.).

REGULACIO: szabályozás.

REKVIRÁLÁS: 1. Hatóságilag, térítés ellenében igénybe vesz (ingó dolgot, főleg háború idején). 2. Összeszed, összeszerez, összeharácsol (főleg katonaság ételmezt, takarmányt stb.).

RÉNESFORINT: 60 krajcár értékű XVI–XVIII. századi pénzegység. (Lásd forint.)

- RESTANCIA: hátralék, tartozás, el nem végzett munka, maradék.
- REVÍZIÓ: módosítás, átértékelés, felülvizsgálat. (Magyarországon a trianoni béke módosítására való politikai törekvés.)
- REZIDENTIONÁLIS: fontos, kiemelt székhely, meghatalmazott, képviselő.
- RUSTICUS FÖLD: paraszti föld.
- SARJÚ: levágott, lekaszált növény tövéből ugyanazon évben újranoított hajtás.
- SARLÓPÉNZ: zsellérek által fizetett adó.
- SEDRIA: megyei törvényszék.
- SERVITOR: familiáris, szolgáló, valamilyen szolgálai függésben lévő személy.
- SESSIO: 1. Intézmények testületek ülése. 2. Jobbágytelek. 3. Nemesi telek.
- SING: a rőfnél rövidebb hosszúságú, kb. 60 cm.
- STÓLA: 1. Vállon viselt, hosszú, keskeny, téglalap alakú kendő. 2. Papnak bizonyos egyházi szolgálatokért fizetendő díj.
- SUBINQUILIONUS: háznélküli zsellér
- SUMMÁS: a mezőgazdaságban megszabott járandóságért idénymunkára szerződött munkás a tőkés gazdálkodás idején.
- SZANDZSÁK: török közigazgatási terület, amely élén a bég állt.
- SZEIZMIKUS: földrengéssel kapcsolatos.
- SZEKULARIZÁLÁS: valaminek a kivétele az egyházi, lelkészi hatáskörből, s világi, polgári hatáskörbe adása.
- SZOLGABÍRÓ: a vármegyei nemesség által választott személyek, akik a területi (járási) igazságszolgáltatás és közigazgatás helyi vezetői voltak.
- SZUPERINTENDENS: egyházi főfelügyelő; az egyházkerület élén álló lelkész (protestáns püspök régi neve).
- TAGOSÍTÁS: szétszórta fekvő birtokrészek egyesítése.
- TALLÉR: a XVII–XVIII. században 2 rajnai ezüstforintot érő pénzérme, amit 1807-ben vontak ki a forgalomból.
- TANÁCS: a szocializmus éveiben (1950–1990) a települést irányító választott testület.
- TARLÓ: az a föld, amelyről a gabonavetést levágták.
- TAXA (taksa): adó, elsősorban hadi adó.
- TAXÁS: valamilyen adót fizető, vagy szolgáltatást teljesítő jobbágy vagy nemes.
- TELEK: jobbágytelek
- TELLEK: hajdani települések romjainak egymásra rakódott rétegeiből keletkezett dombok.
- TÖREK: szalmának és üres kalásznak csépléskor keletkező, takarmánynak használt törmelék.
- UGAR: a szántóföld azon része, melyet az előző évi termés betakarítása után egy egész esztendőn át vetetlenül hagynak, és közösen az állatok legeltetésére használnak.
- URBÁRIUM: 1. A jobbágy kötelező szolgáltatásait meghatározó feudális irat. 2. Az úrbéri földek (telekkönyvi) nyilvántartása.
- ÚRBÉRRENDEZÉS: Mária Terézia által 1767 után végrehajtott, a jobbágyi szolgáltatások, teleknagyságok állami szabályozása.
- ÚRISZÉK: a jobbágy feletti elsőfokú földesúri bírászkodás.
- URNA: halott hamvait tartalmazó edény.

VÉKA: szemes termények mérésére szolgáló úrmérték. A köből negyed része, kb. 33,21 liter.

VENERABILIS: tiszteletes, méltóságos.

VICARIUS: helynök, a megyéspüspök állandó helyettese, ill. a püspökség ügyeit ideiglenesen vezető helyettes.

VICINÁLIS ÚT: községi közlekedési utak, amelyek a településeket kötötték össze egymással.

VICISPÁN: alispán.

VILAJET: török közigazgatási egység.

VISITÁTOR: látogató, ellenőrző.

VÖRÖSŐRÖK: a Tanácsköztársaság alatt, 1919-ben a rend őrei.

ZSELLÉR: jobbágytelekkel nem rendelkező házas vagy házatlan jobbágy.

ZSÚP: kézzel kicsépelet és csomóba kötött, tetőfedésre való (rozs) szalma.